

RAPORT DE ANALIZĂ

a necesităților tinerilor antreprenori din Regiunea Centru

abordare comparativă

a necesităților tinerilor antreprenori din Regiunea Centru, abordare comparativă

©2022

Elaborat de **Cristina Bejenaru**, consultant independent,
STRATEGIC EUROPEAN DEVELOPMENT CONSULTING

Acest material prezintă raportul de analiză comparativă a necesităților antreprenoriale ale tinerilor din Regiunea de Dezvoltare Centru a Republicii Moldova și a fost elaborat în cadrul proiectului *”Youth4Entrepreneurship – centru de suport în afaceri pentru tinerii antreprenori”*, implementat de Fundația *Youth Development for Innovation*, finanțat de către Uniunea Europeană și cofinanțat de Suedia prin intermediul Fundației Est-Europene, în parteneriat cu Digital Park și Starnet. Opiniile exprimate în document aparțin autoarei și nu reflectă în mod obligatoriu punctul de vedere al Uniunii Europene sau al Fundației Est-Europene, Fundației *Youth Development for Innovation*, Suediei sau ale altor părți interesate. Reproducerea totală sau parțială a conținutului acestei publicații este autorizată cu condiția indicării implicite a sursei.

Cuprins

Abrevieri	5
Lista figurilor	6
Sumar executiv	8
Introducere	12
Metodologie	13
<i>Seturi de date și eșantioane</i>	13
<i>Grup țintă</i>	14
<i>Metode calitative și cantitative</i>	14
Capitolul 1. Analiza comparativă a contextului socio – economic al tinerilor din Republica Moldova și regiunea Centru	18
<i>Profilul socio-demografic al tinerilor</i>	18
<i>Tinerii NEET</i>	21
<i>Forța de muncă</i>	22
Capitolul 2. Analiza infrastructurii mediului de afaceri din Moldova și regiunea Centru	26
<i>Harta amplasării spațiilor de co-working, incubatoarelor de afaceri, cluster-urilor și platformelor de suport în afaceri</i>	26
<i>Ponderea IMM-urilor</i>	29
<i>Domeniile de activitate</i>	30
<i>Nivelul taxelor și impozitelor</i>	33
<i>Programe de suport</i>	34
<i>Inovația în activitatea economică</i>	35
Capitolul 3. Analiza instrumentelor legislative și de dezvoltare a antreprenoriatului la nivel național și regional	38
<i>Fondul european de dezvoltare regională și Fondul de coeziune</i>	38
<i>Fondurile europene de antreprenoriat social</i>	38
<i>Agenda strategică de inovare a Institutului European de Inovare și Tehnologie</i>	39
<i>Programul InvestEU</i>	40
<i>Strategia pentru IMM-uri pentru o Europă sustenabilă și digitală</i>	40

<i>Erasmus+</i>	41
<i>Europa globală</i>	41
<i>Orizont Europa</i>	42
<i>Codul Educației al Republicii Moldova</i>	42
<i>Legea nr. 845/1992 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi</i>	42
<i>Strategia de dezvoltare „Educația 2030”</i>	43
<i>Strategia de dezvoltare „Tineret 2030”</i>	43
<i>Legea nr. 179/2016 cu privire la întreprinderile mici și mijlocii</i>	43
<i>Strategia pentru o economie incluzivă, durabilă și digitală 2030 (SEIDD 2030)</i>	43
Capitolul 4. Percepția tinerilor privind antreprenoriatul la nivel național și regional	46
<i>Domenii de viitor</i>	46
<i>Femeile în afaceri</i>	47
<i>Provocări și necesități</i>	47
<i>Profilul antreprenorului/oarei</i>	50
Capitolul 5. Educația antreprenorială în rândul tinerilor	53
<i>Nivelul de studii</i>	53
<i>Eficiența programelor de antreprenoriat</i>	54
<i>EntreComp</i>	56
Capitolul 6. Analiza platformelor locale și regionale de suport în afaceri pentru tineri antreprenori	60
<i>Platforme regionale</i>	60
<i>Wegate</i>	60
<i>Enterprise Europe Network (EEN)</i>	60
<i>Kickstarter – platformă de crowdfunding</i>	61
<i>Indiegogo – platformă de crowdfunding</i>	62
<i>Patreon – platformă de crowdfunding</i>	63
<i>Sprijină – platformă de crowdfunding</i>	63
<i>Instrumentul Better Entrepreneurship Policy</i>	64

<i>Platforme naționale.....</i>	65
<i>Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului .....</i>	65
<i>Rețeaua Incubatoarelor de Afaceri din Moldova (RIAM) .....</i>	65
<i>Guvern24 – platformă de crowdfunding .....</i>	66
<i>Harta Oportunităților de Finanțare - platformă de informare.....</i>	66
<i>EU4Business – platformă de sprijin pentru IMM-urile din Parteneriatul Estic .....</i>	67
Concluzii și recomandări privind necesitățile tinerilor antreprenori	68
<i>Necesitățile tinerilor de ordin legislativ și politici publice .....</i>	69
<i>Necesitățile tinerilor în domeniul educație antreprenorială și dezvoltarea competențelor .....</i>	70
<i>Necesitățile tinerilor în domeniul tehnologie și inovație .....</i>	70
<i>Necesitățile tinerilor privind accesul la finanțare .....</i>	71
<i>Necesitățile tinerilor privind cultura antreprenorială.....</i>	71
Referințe bibliografice.....	72

Abrevieri

BNS – Biroul Național de Statistică

CNTM – Consiliul Național al Tineretului din Moldova

PNAET – Programul Național de Abilitare Economică a Tinerilor

ÎMM – Întreprinderi Mici și Mijlocii

ODA – Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului (fosta ODIMM)

OSC – Organizații ale Societății Civile

PNUD – Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare

SRL – Societate cu Răspundere Limitată

UNICEF - Fondul pentru Copii al Națiunilor Unite

OCDE – Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică

CAEM – Clasificatorul Activităților Economice din Moldova

UE – Uniunea Europeană

UTA – Unitate teritorial-administrativă

NEET – Not in Education, Employment or Training

BIM – Biroul Internațional al Muncii

FEDR – Fondul European de Dezvoltare Regională

TIC – Tehnologia Informației și Comunicațiilor

EIT – Institutul European de Inovare și Tehnologie

CCI – Comunități de Cunoaștere și Inovare

CLC – Centre de Colocație

COSME – Competitiveness of Enterprises and Small and Medium-sized Enterprises

NFTE – Network for Teaching Entrepreneurship

EEN – Enterprise Europe Network

BEPT – Better Entrepreneurship Policy Tool

RIAM – Rețeaua Incubatoarelor de Afaceri din Moldova

GAL – Grup de Acțiune Locală

Lista figurilor

Tabele

Tabel 1. BNS, Populația cu reședința obișnuită, la începutul anului pe Raioane, Grupe de vârste, Ani, Medii si Sexe, 2022.....	20
Tabel 2. Întrebare chestionar: Pe o scară de la 1 la 5, consideri că mediul de afaceri în Moldova este unul favorabil pentru tineri ca să își lanseze/dezvolte o afacere?	26
Tabel 3. BNS, Ponderea IMM în totalul întreprinderilor raportoare în anii 2017 – 2021 pe principalii indicatori	30
Tabel 4. Indicatorii principali privind activitatea întreprinderilor mici și mijlocii în anul 2021	30
Tabel 5. BNS, Întreprinderi inovatoare pe activități economice și regiuni de dezvoltare, 2017-2020.....	35
Tabel 6. BNS, Întreprinderi inovatoare pe activități economice și regiuni de dezvoltare, 2017-2020.....	36
Tabel 7. Întrebare chestionar: Care este nivelul studiilor tale?	53

Figuri

Figura 1. BNS, „Forța de muncă în Republica Moldova ocupare și șomaj, 2021	18
Figura 2. Harta poziționării spațiilor de co-working, incubatoarelor de afaceri, cluster-urilor și platformelor de suport în afaceri	27
Figura 3. Leaderin, Harta Gal-urilor din Moldova	28
Figura 4. Data World Bank, Nivelul impozitelor și taxelor în statele Parteneriatului Estic	33
Figura 5. Data World Bank, Nivelul impozitelor și taxelor în statele Parteneriatului Estic	34
Figura 6. Direcțiile de acțiune ale EIT	40
Figura 7. Citat participantă la focus grup.....	46
Figura 8. U-Report, Perspectiva tinerilor asupra dezvoltării antreprenoriatului, 2022	48
Figura 9. Întrebare chestionar: Dacă NU, de ce nu ai o afacere?.....	49
Figura 10. Întrebare chestionar: Cum crezi, care este cea mai importantă abilitate a unui/unei antreprenor/oare?	50
Figura 11. Întrebare chestionar: Care dintre următoarele situații ți se potrivește cel mai bine?	51
Figura 12. Strategia pentru IMM-uri pentru o Europă sustenabilă și digital, 2020	56
Figura 13. Domenii de bază ale gândirii antreprenoriale	57
Figura 14. Platforma de suport Wegate	60
Figura 15. Platforma de suport Entreprise Europe Network	60
Figura 16. Platforma de suport Entreprise Europe Network Republica Moldova.....	61
Figura 17. Platforma de crowdfunding Kickstarter	61
Figura 18. Platforma de crowdfunding Indiegogo	62
Figura 19. Platforma de crowdfunding Patreon.....	63
Figura 20. Platforma de crowdfunding Sprijină	63
Figura 21. Instrumentul Better Entrepreneurship Policy	64

Figura 22. Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului.....	65
Figura 23. Rețeaua Incubatoarelor de Afaceri din Moldova.....	65
Figura 24. Platforma de crowdfunding Guvern24	66
Figura 25. Harta oportunităților de Finanțare, Y4I.....	66
Figura 26. Platforma EU4Business	67

Diagrame

Diagrama 1. Întrebare chestionar: În care raion locuiești sau ai adresa de reședință?.....	18
Diagrama 2. Întrebare chestionar: În ce categorie de vârstă te încadrezi?	19
Diagrama 3. Întrebare chestionar: Care este genul tău?	19
Diagrama 4. Întrebare chestionar: Locuiești în mediul urban sau rural?	19
Diagrama 5. Întrebare chestionar: Analizezi posibilitatea emigrării în altă țară în următorii 2 ani?	21
Diagrama 6. BNS, Ponderea tinerilor NEET pe grupe de vârstă și sexe, trimestrul II 2022	21
Diagrama 7. BNS, Evoluția ratei tinerilor NEET pe grupe de vârstă, trimestre, anii 2020-2022.....	22
Diagrama 9. BNS, Rata de ocupare în rândul tinerilor pe sexe, 2020-2021	23
Diagrama 10. BNS, Rata de ocupare pe grupe de vârstă în funcție de sexe și medii, trimestrul II 2022.....	23
Diagrama 11. BNS, Ponderea IMM în totalul întreprinderilor raportoare în anul 2021 pe principalii indicatori	29
Diagrama 12. BNS, Principalii indicatori ai activității IMM pe activități economice, 2020	31
Diagrama 13. BNS, Ponderea domeniilor de activitate ale IMM-urilor, 2019 - 2020	32
Diagrama 14. BNS, Numărul întreprinderilor din Regiunea Centru 2019 - 2021	33
Diagrama 15. Întrebare chestionar: Ai beneficiat de programe de suport din partea statului sau altor organizații în domeniul antreprenoriatului?.....	34
Diagrama 16. Elaborat de autor în baza sondajului U-Report, domeniile de viitor ale tinerilor antreprenori ...	46
Diagrama 17. Întrebare chestionar: Care dintre următoarele situații ți se potrivește cel mai bine?.....	46
Diagrama 18. Întrebare chestionar: Consideri că fetelor/femeilor le este mai dificil să facă afaceri în Moldova?	47
Diagrama 19. Întrebare chestionar: În opinia/experiența ta, care sunt cele mai des întâlnite obstacole în calea lansării unei afaceri?	48
Diagrama 20. Întrebare chestionar: Ai o afacere?	49
Diagrama 21. Întrebare chestionar: Dacă planifici dezvoltarea unei afaceri, din ce domeniu ai vrea să te documentezi în primul rând?	50
Diagrama 22. Întrebare chestionar: Consideri că educația primită în școală/liceu/universitate îi pregătește pe tineri pentru a deveni antreprenori?.....	53
Diagrama 23. Întrebare chestionar: În opinia ta, programele antreprenoriale existente în Moldova sunt suficiente pentru dezvoltarea gândirii antreprenoriale în rândul tinerilor?.....	54
Diagrama 24. Întrebare chestionar: În opinia ta, care dintre instruirii definesc cel mai bine domeniile de viitor ale unor afaceri profitabile?	55

Sumar executiv

Tinerii din regiunea Centru se confruntă cu numeroase provocări în reglementarea afacerilor, bariere legate atât de componenta legislativă, cât și administrativă, cele mai importante probleme fiind *accesul limitat la finanțare, necesitatea de consolidare a cunoștințelor antreprenoriale prin cercetare și instruire, dezvoltarea mediului de afaceri* și asigurarea faptului că *femeile, minoritățile, tinerii și adulții din toate grupurile sociale* au oportunități egale de a construi afaceri de succes în țară.

Pornind de la premisa că tinerii reprezintă o componentă cheie pentru dezvoltarea socio-economică și îmbunătățirea nivelului de trai la nivel local, raportul de analiză *identifică nevoile concrete ale tinerilor din regiunea Centru*, abordând macro-comparativ și nevoile generale ale tinerilor din Republica Moldova în activitatea de antreprenariat și propune măsuri de intervenție care pot avea un impact major pentru tinerii antreprenori.

Luând în considerație barierele și problemele reale cu care se confruntă tinerii atunci când încearcă să lanseze sau să dezvolte o afacere, raportul de analiză *identifică măsuri specifice* pentru domeniul de politici antreprenoriale și *formulează recomandări* pentru factorii de decizie și organizațiile societății civile care promovează crearea unui ecosistem favorabil pentru dezvoltarea antreprenariatului în rândul tinerilor.

Un aspect important în facilitarea accesului tinerilor la programe de suport este *orientarea eficientă a serviciilor de dezvoltare a afacerilor în raport cu necesitățile acestora* pentru a reduce etichetarea în jurul eșecului și facilitarea serviciilor de re-start și scale-up pentru afacerile nou create, astfel încât, fiecare instituție de interes să ofere tinerilor servicii de suport actuale în afaceri și sprijin relevant.

Mai mult decât atât, una dintre principalele constatări ale raportului de analiză abordează dimensiunea culturii antreprenoriale. Astfel, *educația antreprenorială raportată la nevoile de instruire ale tinerilor* este esențială pentru a asigura faptul că tinerii dobândesc cunoștințe și abilități de ultimă oră (*cutting-edge*) pentru dezvoltarea unei culturi antreprenoriale complexe. În ultima perioadă, atenția este îndreptată spre integrarea instruirilor antreprenoriale în curriculumul instituțiilor de învățământ general. Cu toate acestea, rezultatele acestor eforturi sunt puțin vizibile, fie din cauza lipsei cadrelor didactice special pregătite în domeniu, fie din cauza contextului local ce promovează insuficient activitatea de antreprenariat. Considerăm importantă formarea capacității cadrelor didactice de a instrui abilități antreprenoriale în rândul tinerilor și consolidarea capacităților instituționale ale sistemelor de formare profesională/vocațională pentru a educa tinerii cu acele competențe necesare domeniului de afaceri.

Pe de altă parte, *instruirea în domeniile de afaceri emergente* precum tehnologiile informaționale și digitalizarea, schimbările climatice și energiile regenerabile, Blockchain și economie circulară, este *considerată un factor important pentru dezvoltarea economică a țării*. Incubatoarele de afaceri, cluster-urile, spațiile de co-working, acceleratoarele de afaceri au apărut la nivel local și regional ca o premisă pentru promovarea inovației și transferului de tehnologii. În continuare este nevoie de investiții majore în dezvoltarea infrastructurii tehnologice ale acestora, deoarece serviciile oferite de către platformele de suport în afaceri pun bazele unei economii digitale și a unui mediu de afaceri propice pentru transferul tehnologic și inovație, oferind acces tinerilor la cunoștințe de ultimă oră, abilități de exploatare a tehnologiei pentru crearea de produse și servicii noi.

Totuși, o *serie de constrângeri și provocări în dezvoltarea afacerilor*, stopează tinerii din explorarea oportunităților de business în domeniul antreprenoriatului. Accesul la finanțarea de bază, cerințele privind garanțiile creditare, comisioanele exagerate, lipsa cunoștințelor de business sunt problemele cheie cu care se confruntă tinerii din Moldova, și în particular, din regiunea Centru. Programele de stat *nu sunt suficiente pentru depășirea blocajelor* apărute în activitatea de afaceri. Tinerii consideră că mediul de afaceri în Moldova *nu este atât de favorabil pentru lansarea sau dezvoltarea afacerilor*, iar *gradul de educație financiară este scăzut*. Pentru îmbunătățirea capacității sectorului financiar de a deservi întreprinderile nou create de către tineri este esențială schimbarea conceptului de operare, stimularea inovării și dezvoltarea unui ecosistem antreprenorial competitiv, pentru a asigura că tinerii au acces la servicii financiare corelate cu necesitățile de astăzi.

Nu în ultimul rând, percepția tinerilor față de activitatea de antreprenoriat, frica de eșec, oportunitățile antreprenoriale insuficiente, serviciile platformelor de suport insuficient dezvoltate, accesul limitat la finanțare și piețe de desfacere sunt *barierele ce subminează eforturile de a crea o cultură antreprenorială* puternică în rândul tinerilor. Raportul de analiză subliniază importanța de a realiza activități de promovare a antreprenoriatului în număr cât mai mare de la nivel local la regional. De asemenea, îmbunătățirea mecanismelor de interacționare între cluster, incubatoare, acceleratoare, platforme de suport în afaceri, centre de business, întreprinderi conduse de către tinerii cu afaceri care cumpără produse ce sprijină tinerii antreprenori să acceseze piețe și să preia bune practici sunt imperios necesare. Rețele de antreprenoriat, centrele de business, OSC-urile din domeniu au nevoia de formare continuă și dezvoltare a capacităților instituționale, astfel încât, să ofere tinerilor servicii de suport calitative și de impact.

Principalele constatări ale raportului de analiză în materie de necesități ale tinerilor în domeniul antreprenorial au fost elaborate în baza cercetării problemelor și barierelor pe care le întâmpină în afaceri, fiind formulate recomandări pe segmentul legislativ și politici publice, instruire antreprenorială, tehnologie și inovație, acces la finanțare și platforme de suport și cultura antreprenorială. În cele ce urmează, au fost sintetizate principalele idei, fiind elaborate desfășurat în ultimul capitol al prezentului raport.

Pe segmentul *legislație și politici publice*, principalele probleme întâlnite de tinerii antreprenori se referă la *procedurile operaționale, costurile și taxele mari de dezvoltare/ extindere a afacerilor în primii trei ani de activitate, procedurile complexe de deschidere/închidere a unei afaceri și lipsa digitalizării unor asemenea servicii*, impredictibilitatea legislativă și modificările spontane operate de către legiuitori, lipsa informațiilor complete privind procedurile de obținere a drepturilor de autor, brevetelor sau mărcilor comerciale.

Astfel, pe acest segment, **necesitățile tinerilor antreprenori în domeniul politicilor publice** se rezumă la următoarele recomandări:

- Lansarea unor **One-stop-shop-uri antreprenoriale integrate** (cu sistemele de inspecție și control financiar) la nivel regional dedicate activității de antreprenor pentru suport la toate etapele, în cadrul cărora vor fi simplificate și digitalizate în totalitate procedurile operaționale de deschidere/închidere, suspendare și/sau lichidare a afacerilor, etc., astfel încât, să fie exclusă birocrăția și timpul de așteptare a documentelor;
- **Excluderea controalelor de stat și plata impozitelor** în primii 3 ani de activitate ale afacerilor tinerilor antreprenori;

- **Crearea unui mecanism informațional integrat pentru autoritățile abilitate cu funcții de control**, pentru a evita dublarea controalelor și crearea unei relaționări între organele de inspecție și cele de control.
- **Aplicarea impozitului unic sectorial** prin replicarea impozitului unic din domeniul IT pentru toate sectoarele de business în primii trei ani de activitate.
- **Amendarea cadrului legislativ aplicabil pentru dezvoltarea comerțului electronic** (E-commerce) și promovarea instrumentelor de tehnologii financiare (Fintech).

Pe segmentul educație antreprenorială și dezvoltarea competențelor, principalele provocări întâlnite de către tineri sunt *instruirile antreprenoriale precar integrate în programele școlare*, lipsa *oportunităților practice de dezvoltare a competențelor antreprenoriale*, lipsa și/sau orientarea limitată către educarea atitudinilor, comportamentelor și abilităților antreprenoriale în rândul profesorilor/formatorilor și serviciilor de suport oferite de platforme/instituții de business insuficient corelate cu necesitățile actuale ale tinerilor.

În acest sens, *necesitățile de educație antreprenorială ale tinerilor antreprenori* pot fi analizate prin prisma următoarelor recomandări și măsuri de intervenție:

- **Elaborarea unor programe complexe și calitative de instruire, coaching și mentorat** în cadrul incubatoarelor și acceleratoarelor de afaceri;
- **Integrarea programelor de educație antreprenorială în cadrul școlilor, gimnaziilor, liceelor**, colegiilor și școlilor profesionale, și instituțiilor de învățământ superior din țară;
- **Dezvoltarea programelor non-formale de educație antreprenorială** cu preluarea standardelor și bunelor practici europene de business;
- **Aplicarea conceptului train-the-trainers pe domeniul business în rândul formatorilor de educație vocațională** și cadrelor didactice la toate nivelurile de învățământ;
- **Elaborarea unor programe de suport în cadrul organizațiilor de business** ce promovează inovația, transferul de tehnologie și metodele experimentale de dezvoltare ale ideilor de afaceri.

În domeniul tehnologiilor și inovațiilor, cele mai importante provocări ale tinerilor antreprenori sunt legate de lipsa cunoștințelor TIC, infrastructură de dezvoltare inefficientă (spații puține de co-working, instrumente digitale inefficiente, acces limitat sau chiar inexistent la energie alternativă), networking limitat între start-up-uri și investitorii orientați spre dezvoltarea și susținerea tinerilor antreprenori.

Astfel, *necesitățile tinerilor antreprenori în materie de inovație și tehnologii informaționale* pot fi materializate prin realizarea următoarelor recomandări și măsuri:

- **Desfășurarea periodică a programelor de formare a competențelor TIC** pentru tinerii antreprenori din regiune;
- **Elaborarea și implementarea politicilor de susținere a incubatoarelor de tehnologie și transfer de inovație**, susținerea laboratoarelor de cercetare și dezvoltarea clusterelor la nivel local;
- **Dezvoltarea parteneriatelor între centrele universitare de cercetare și centrele de antreprenariat** pentru sprijinirea inovației în rândul tinerilor și facilitarea transferului de cunoștințe în cadrul cercetărilor;

- **Implementarea facilităților fiscale pentru parteneriatele publice-private** dintre universități și platforme industriale pentru atragerea investițiilor și stimularea inovației;
- **Promovarea și facilitarea accesului tinerilor antreprenori la noi piețe de desfacere** și stabilirea relațiilor comerciale reciproc avantajoase pe plan național și regional.

O altă problemă majoră analizată în cadrul raportului de analiză este accesul limitat la finanțare. Cu toate că există programe de suport în afaceri, oportunități financiare, atât la nivel național, cât internațional, cauzele acestui fenomen sunt diverse. Printre cele mai importante probleme expuse de către tineri se regăsesc *promovarea produselor financiare inadecvate sau neprietenoase tinerilor, nivelul scăzut de educație financiară, restricțiile de fond și cerințele excesive de creditare și garanție*.

În acest sens, **necesitățile financiare ale tinerilor antreprenori** pot fi realizate prin implementarea următoarelor recomandări și măsuri:

- **Facilitarea procesului de dezvoltare a produselor financiare prietenoase pentru tineri**, inclusiv tehnologiile mobile banking la distanță, servicii de plată online, documentație digitalizată, semnătură electronică, etc.
- Crearea unei **platforme integrate cu soluții inovative și funcționalități de implementare** care analizează profilul fiecărei companii în raport cu criteriile de eligibilitate specifice fiecărui apel de finanțare, prin care tinerii antreprenori, în calitate de potențiali beneficiari, vor putea solicita bani europeni într-un mod simplificat prin excluderea birocrăției și a corupției;
- **Sprijinirea parteneriatelor publice-private din sectorul financiar pentru a susține activitatea start-up-urilor** și a implementa politici care promovează accesul la finanțare pentru tinerii antreprenori.

La fel de importantă este cultura antreprenorială în rândul tinerilor. Astfel, printre cele mai importante provocări au fost identificate *existența atitudinilor negative ale societății față de antreprenariat și etichetarea tinerilor în caz de eșec în afaceri, programe de mentorat și suport în afaceri insuficiente pentru cerințele pieței, comunicarea precară între rețelele de antreprenariat, centrele și consiliile de tineret, organizațiile societății civile ce promovează antreprenariatul în rândul tinerilor, și nu în ultimul rând, lipsa oportunităților de finanțare la nivel local*.

Astfel, necesitățile tinerilor referitoare la dezvoltarea culturii antreprenoriale pot fi realizate prin implementarea următoarelor recomandări:

- **Organizarea concursurilor de antreprenariat pentru tineri**, atât la nivel regional cât și național pentru promovarea celor mai inovative idei;
- **Dezvoltarea rețelelor de networking la nivel local și regional** pentru antreprenorii din toată țara pentru schimbul de bune practici și experiență;
- **Crearea și lansarea hub-urilor industriale / antreprenoriale** pentru stimularea inovațiilor și specializărilor inteligente;

Introducere

Antreprenoriatul reprezintă fundamentul de accelerare a creșterii economice la nivel local, regional și național. Prin inovarea și valorificarea oportunităților antreprenoriale, tinerii aduc schimbări economice și cresc competitivitatea pieței. Însă, există diverse bariere în calea unui tânăr antreprenor pe care atât statul, cât și organizațiile societății civile trebuie să le abordeze în mod obiectiv. Aceste bariere se referă la provocări de ordin legislativ, administrativ, accesul limitat la finanțare, necesitatea de consolidare a cunoștințelor prin cercetare și instruire, dezvoltarea competențelor antreprenoriale și asigurarea faptului că femeile, tinerii și adulții din toate grupurile sociale au oportunități egale de a construi afaceri de succes.

Raportul de analiză a necesităților tinerilor antreprenori din regiunea Centru este elaborat în cadrul proiectului „**Youth4Entrepreneurship – centru de suport în afaceri pentru tinerii antreprenori**”, finanțat de Uniunea Europeană și cofinanțat de Suedia prin intermediul Fundației Est-Europene, în parteneriat cu Digital Park și Starnet. **Obiectivul general al proiectului** este de a contribui la dezvoltarea mediului de afaceri din regiunea Centru prin crearea centrului de suport în afaceri Youth4Entrepreneurship pentru a consolida capacitățile de business ale tinerilor antreprenori din regiunea țintă să lanseze afaceri noi sau să dezvolte afacerile existente. Astfel, pentru a realiza acest obiectiv, una din activitățile de bază ale proiectului este elaborarea raportului de analiză a necesităților tinerilor antreprenori și viitori antreprenori, analizând multidimensional situația actuală a mediului de afaceri în rândul tinerilor din Regiunea Centru și din Republica Moldova, în general, provocările pe care le întâlnesc tinerii antreprenori și necesitățile acestora de dezvoltare.

Obiectivul general al raportului de analiză este de a identifica provocările și necesitățile tinerilor antreprenori din Regiunea Centru pentru a iniția sau dezvolta o afacere și analiza mediului de afaceri și sporirea gradului de conștientizare a publicului larg cu privire la problemele identificate. Pentru realizarea acestui obiectiv, raportul analizează profilul socio-demografic al tinerilor, mecanismele de susținere a tinerilor antreprenori, platformele de suport și provocările pe care le întâmpină tinerii mai ales în contextul pandemiei de COVID-19.

Pentru identificarea corectă a necesităților și problemelor tinerilor antreprenori, raportul de analiză a fost structurat pe șase capitole care sumează informații privind analiza comparativă a contextului socio – economic al tinerilor din Republica Moldova și Regiunea Centru, analiza infrastructurii mediului de afaceri din Moldova, analiza instrumentelor legislative și de dezvoltare a antreprenoriatului la nivel național și regional, percepția tinerilor privind antreprenoriatul la nivel național și regional, educația antreprenorială în rândul tinerilor și analiza platformelor locale și regionale de suport în afaceri. Cercetarea propusă analizează potențialii antreprenori și cei care deja au o afacere și necesitățile acestora în materie de performanțe, depășire a situațiilor de criză, dezvoltare, tehnologii și domenii de viitor.

Raportul reprezintă *un instrument practic pentru analiza componentei antreprenoriale* în rândul tinerilor, identificarea corectă a necesităților tinerilor și formularea unor recomandări pentru îmbunătățirea perspectivelor de dezvoltare ale IMM-urilor din regiunea Centru. Pe de altă parte, raportul de analiză contribuie la formularea obiectivelor și acțiunilor de accelerare a procesului de dezvoltare a mediului de afaceri pentru tineret, pentru a fi incluse în cadrul documentelor de politici

publice și propune recomandări care să încurajeze și să susțină antreprenoriatul în rândul tinerilor, precum și să asigure durabilitatea inițiativelor acestora la nivel local și regional.

Pentru realizarea obiectivului general, raportul de analiză urmărește realizarea următoarelor obiective specifice:

- ✚ Analiza contextului socio – economic al tinerilor și elaborarea profilului socio-demografic al tinerilor antreprenori din Regiunea Centru, comparativ cu tinerii din Moldova;
- ✚ Identificarea problemelor și nevoilor tinerilor pentru a iniția o afacere sau a dezvolta o afacere existentă și analiza infrastructurii mediului de afaceri;
- ✚ Analiza percepției tinerilor față de activitatea de antreprenorat și impactul educației antreprenoriale în rândul tinerilor;
- ✚ Analiza cadrului legislativ la nivel național și instrumentele normative actuale la nivel european;
- ✚ Analiza platformelor de suport în afaceri și acces la finanțare pentru tineri la nivel național și regional.

Metodologie

Raportul de analiză a fost elaborat în baza mai multor seturi de date ce includ sondaje, cercetări statistice privind evoluția antreprenoriatului în rândul tinerilor, informații despre factorii care descurajează tinerii sau antreprenorii în activitatea de afaceri.

Seturi de date și eșantioane

Cercetarea statistică a fost efectuată pe analiza a 3 seturi de date ce au avut drept teme eșantioane diferite constituite din tinerii cu vârsta cuprinsă între 14 – 35 de ani, care au manifestat un interes sporit pentru antreprenorat. Primul set de date a cuprins un eșantion de 628 de tineri din toate regiunile țării, dintre care 25% au fost bărbați și băieți și 75% au fost femei și fete. Sondajul a fost realizat de către U-Report Moldova, în ianuarie 2022. Al doilea set de date a cuprins un eșantion format din 82 de respondenți, tineri care locuiesc în Regiunea Centru a țării, dintre care 73% au fost femei și fete, iar 27% au fost bărbați și băieți. Sondajul a fost elaborat de către autor. Al treilea set de date a fost constituit din datele statistice disponibile în cadrul BNS cu privire la populația țării, domeniile de activitate, antreprenorat și statistică socială.

Abordarea tridimensională a cercetării reprezintă metoda principală prin care au fost analizate necesitățile concrete ale tinerilor din regiunea țintă comparativ cu necesitățile tinerilor din toată țara. La structurarea chestionarului pentru tinerii din Regiunea Centru și formarea eșantionului au fost luate în considerare următoarele criterii:

1. Profilul socio – demografic al tinerilor
  - a. Categoria de vârstă
  - b. Genul
  - c. Ocupația curentă
  - d. Mediul de trai

- e. Nivelul studiilor
- 2. Percepția tinerilor antreprenori/viitori antreprenori
  - a. Mediul de afaceri curent
  - b. Gradul de ocupare al tinerilor
  - c. Problemele tinerilor antreprenori
  - d. Necesitățile de instruire antreprenorială
  - e. Antreprenoriatul în rândul fetelor/femeilor
- 3. Dezvoltarea afacerilor
  - a. Reglementarea afacerilor
  - b. Forma juridică a afacerilor
  - c. Portretul unui antreprenor
  - d. Domeniile de viitor
- 4. Gradul de instruire în antreprenoriat
  - a. Participarea la cursuri de antreprenoriat
  - b. Suportul din partea statului sau alte organizații
  - c. Nivelul de instruire
- 5. Platforme de suport în afaceri
  - a. Participarea în cadrul programelor de suport
  - b. Necesitățile de finanțare

Grup țintă

Pentru analiza eficientă a necesităților tinerilor antreprenori, au fost constituite două grupuri țintă reprezentate de tineri antreprenori/viitori antreprenori cu vârsta cuprinsă între 14 – 35 de ani:

(a) *din Moldova, și*

(b) *din Regiunea Centru, inclusiv tinerii cu afaceri funcționale, asociați sau neasociați în organizații de business sau rețele de antreprenoriat.*

Metode calitative și cantitative

Procesul de colectare a datelor a avut loc în două etape și a fost realizată de către experți independenți diferiți. În perioada 15 noiembrie 2021 - 20 ianuarie 2022 au fost colectate date privind necesitățile de instruire ale tinerilor prin realizarea interviurilor atât cu antreprenorii, cât și cu membrii organizațiilor de business pe parcursul desfășurării focus grupurilor. În cadrul interviurilor a fost evaluată motivația de a iniția o afacere a celor care deja o administrează, dificultățile întâlnite – interacțiunea cu autoritățile publice, accesul la capital și suportul financiar și nefinanciar. Au fost realizate interviuri individuale cu 9 antreprenori din regiuni. În cadrul focus grupurilor au participat 2 organizații membre ale rețelei JCI Moldova – JCI Rezina și JCI Ungheni. În cadrul acestora a fost evaluată percepția membrilor OSC-urilor față de promovarea antreprenoriatului la nivel de societate, colaborarea cu alte rețele de business și suportul nefinanciar necesar.

În perioada 27 iunie – 27 august 2022, a fost realizată cercetarea statistică în baza *rapoartelor și studiilor de cercetare* realizate de către organizațiile internaționale, *indicatorilor statistici* la nivel

național, regional și internațional, *sondajului privind necesitățile* tinerilor antreprenori, precum și în baza *cadrelor normative existente, politicile și programele* promovate de autoritățile publice la nivel național și al UE.

Principalele activități legate de **metodele de colectare a datelor** aplicate în cadrul cercetării noastre sunt elaborarea și publicarea sondajului online, formularea și expedierea scrisorilor în adresa Consiliilor Raionale de Tineret și Centrelor Raionale de Tineret din regiunea Centru, centralizarea și analiza răspunsurilor la sondaj, analiza răspunsurilor interviurilor și focus-grupurilor, și elaborarea analizei pe baza cercetărilor statistice.

Pentru analiza comprehensivă a profilului tinerilor și necesitățile antreprenoriale ale acestora, dar și pentru asigurarea relevanței programelor ce urmează a fi desfășurate în cadrul proiectului *Youth4Entrepreneurship*, au fost aplicate mai multe instrumente de cercetare și analiză a datelor colectate. Astfel, pentru evaluarea celor 5 componente pe care a fost structurat raportul de analiză au fost utilizate mai multe surse de date, colectate prin intermediul următoarelor instrumente:

1. *Sondaj online pentru tinerii interesați de antreprenoriat din regiunea Centru.* Chestionarul a fost elaborat de către autor și distribuit prin intermediul platformei Jotform. Structura acestui chestionar a oferit informații privind profilul socio – demografic al tinerilor, percepția tinerilor antreprenori/viitori antreprenori, aspecte legate de dezvoltarea afacerilor, gradul de instruire în antreprenoriat și platformele de suport în afaceri.
2. *Sondaj online pentru tinerii antreprenori din Moldova.* Prin intermediul platformei U-Report Moldova a fost accesat chestionarul online completat de către 628 de respondenți. Acest chestionar a identificat percepția tinerilor interesați de antreprenoriat și barierele percepute de către aceștia ca fiind cele prioritare.
3. *Interviuri semi-structurate cu tineri antreprenori din regiunea Centru.* La nivel regional au fost realizate de către un expert independent interviuri cu antreprenori locali, pentru a identifica mai specific necesitățile acestora de dezvoltare. În total pentru au fost desfășurate 9 interviuri, acoperind un total de 10 raioane.
4. *Focus grupuri cu membrii OSC-urilor de business pentru completarea întrebărilor din chestionar.* La fel, prin accesul la opiniile și percepția membrilor organizațiilor locale, a fost colectată de către un expert independent informația cu privire la procesele interne și percepțiile personale ale membrilor OSC-urilor de business din raioanele-cheie. Reprezentanții acestui grup țintă și-au exprimat opiniile cu referire la calitatea interacțiunii în cadrul organizației și, respectiv, au fost oferite opinii cu referire la necesitățile de dezvoltare ale acestora. Un număr de 8 persoane au participat în cadrul focus grupurilor.
5. *Analiza studiilor și documentelor relevante pentru cercetare.* Pentru înțelegerea aprofundată a necesităților tinerilor antreprenori au fost utilizate opinii și cercetări realizate de către BNS, ODA, the World Bank, UNDP Moldova, etc., informații care au constituit fundamentul de bază pentru elaborarea raportului de analiză.

Procesul de colectare a datelor a implicat operarea cu date colectate atât din surse publice (deschise), cât și din surse confidențiale (închise), astfel încât să putem obține informații cât mai obiective, fără riscul de a lucra cu informații compromise de prejudecăți sau stereotipuri din societate. De aceea, în procesul de colectare a datelor au fost respectate o serie de reguli:

- ✚ *Confidențialitatea datelor* cu caracter personal ale respondenților și intervievaților;
- ✚ *Neexpunerea datelor colectate* cu referire la necesitățile de dezvoltare ale tinerilor către persoane terțe sau instituții neimplicate în procesul de analiză și prelucrare a rezultatelor chestionarului;
- ✚ *Obiectivitate versus subiectivitate*, ceea ce presupune că raportul elaborează în mod obiectiv asupra informațiilor colectate, în limita disponibilității unor asemenea date obiective.

Capitolul 1

Analiza comparativă a contextului socio – economic al tinerilor din Republica Moldova și regiunea Centru

Capitolul 1. Analiza comparativă a contextului socio – economic al tinerilor din Republica Moldova și regiunea Centru

Antreprenoriatul este un domeniu complex și emergent și reprezintă o prioritate pentru creșterea și dezvoltarea economică locală și regională, crearea locurilor de muncă și îmbunătățirea condițiilor de trai. Însă, la nivel național, și în special, la nivel local, este cunoscut faptul că tinerii întâmpină diverse provocări în activitatea de antreprenorat.

Astfel, identificarea necesităților tinerilor antreprenori reprezintă o provocare pentru societatea de astăzi, în contextul în care, domeniile de business sunt în permanentă schimbare și, prin urmare, problemele cu care se confruntă tinerii sunt diverse și spontane.

Profilul socio-demografic al tinerilor

Profilul socio-demografic al tinerilor din regiunea-țintă cuprinde informații privind raioanele de reședință, mediul, vârsta și genul respondenților. Astfel, în cadrul sondajului au participat tineri din raioanele Anenii Noi (10%), Călărași (5%), Criuleni (4%), Dubăsari (2%), Hîncești (6%), Ialoveni (5%), Nisporeni (5%), Orhei (17%), Rezina (5%), Strășeni (2%), Telenești (5%), Ungheni (24%). Deoarece sondajul a prezentat un interes sporit printre tineri, au participat și tineri din mun. Chișinău (9%), Șoldănești (2%) și Comrat (1%).

Tinerii din raioanele Anenii Noi, Orhei, Ungheni și Hîncești sunt interesați în mare măsură de antreprenorat, având cea mai mare rată a răspunsurilor în cadrul sondajului.

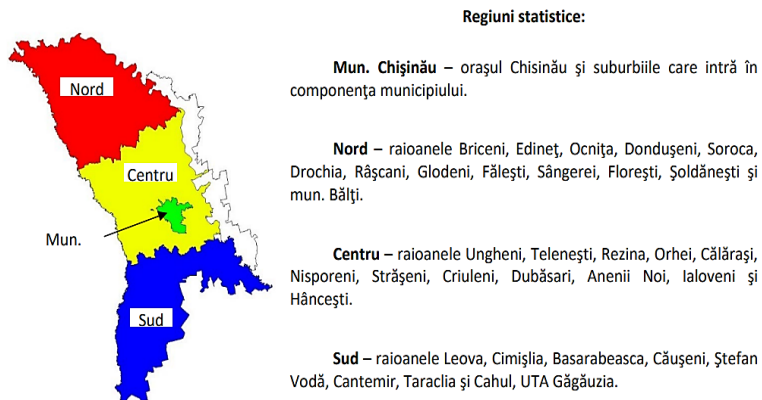

Figura 1. BNS, „Forța de muncă în Republica Moldova ocupare și somaj, 2021

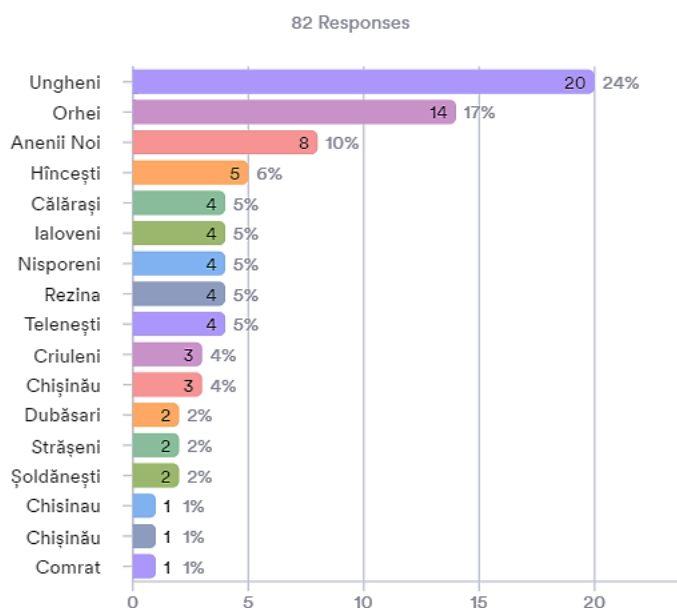

Diagrama 1. Întrebare chestionar: În care raion locuiești sau ai adresa de reședință?

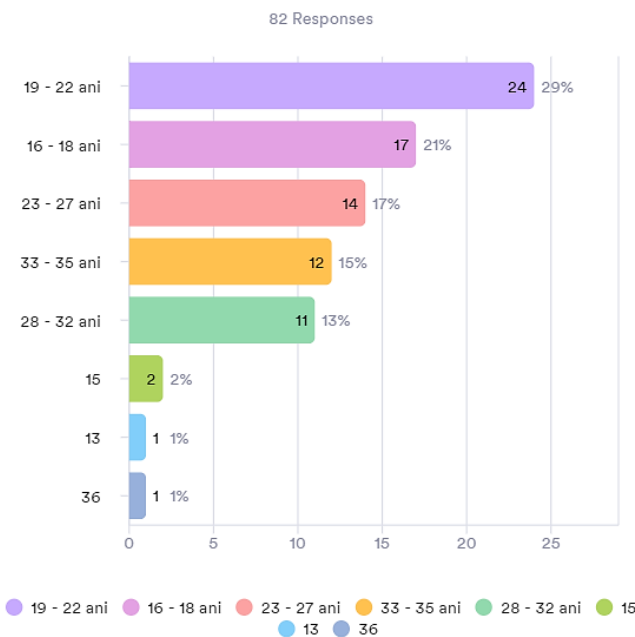

Diagrama 2. Întrebare chestionar: În ce categorie de vârstă te încadrezi?

La nivel național, în cadrul sondajului desfășurat de U-Report în ianuarie 2022, media de vârstă a respondenților a fost de 15 – 19 ani.

În urma sondajului nostru desfășurat în regiunea Centru, **media de vârstă a tinerilor respondenți se încadrează în categoria 19 – 22 ani**. Totuși, tinerii cu vârsta cuprinsă între 16 – 18 ani au fost interesați să participe la sondaj, la fel, în mare măsură (21%), urmată de categoria tinerilor cu vârsta de 23 – 27 ani (17%), 33 – 35 de ani (15%) și 28 – 32 de ani (13%). Sondajul a prezentat interes și pentru tinerii cu vârsta cuprinsă între 13 – 15 ani (3%), dar și pentru adulții cu vârsta de peste 35 de ani (1%).

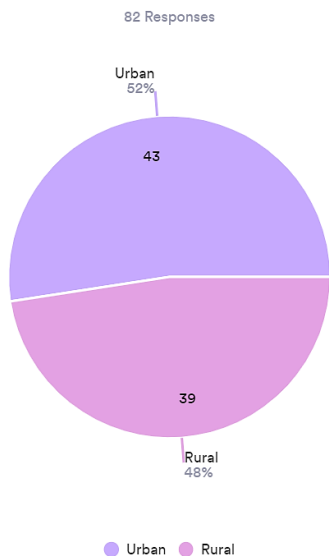

Diagrama 4. Întrebare chestionar: Locuiești în mediul urban sau rural?

Având o diferență aproape insesizabilă în procentaj, **tinerii din mediul urban și rural sunt interesați de activitatea de antreprenorat în egală măsură**. 52% din tinerii respondenți locuiesc în mediul urban, iar 48% - în mediul rural.

Pe de altă parte, se observă o diferență majoră pe *dimensiunea gender*. 73% dintre respondenți sunt femei și fete, iar 27% - bărbați și băieți, ceea ce rezultă în percepția faptului că femeile și fetele sunt interesate în mare măsură de lansarea sau dezvoltarea afacerilor la nivel local.

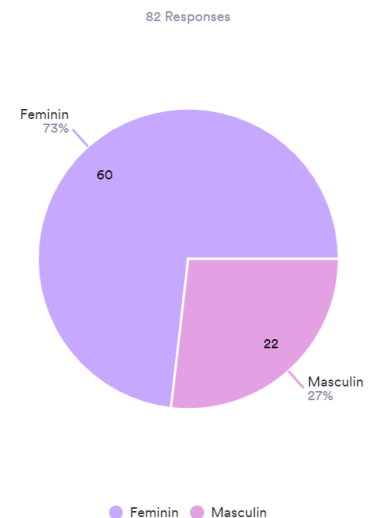

Diagrama 3. Întrebare chestionar: Care este genul tău?

Din totalul populației tinere din Moldova, 26,7% locuiesc în Regiunea Centru a țării. O problemă majoră identificată în procesul de analiză este că *numărul tinerilor din regiune este în continuă scădere*. O analiză a datelor existente pentru ultimii 3 ani denotă faptul că în 2020 se înregistrau peste 194,3 mii de tineri, cu o prezență mai mare în mediul rural, pe când în 2022 se înregistrează doar 178, 8 mii tineri, ceea ce semnifică o scădere de 7,9% în rândul populației tinere.

Centru	2020				2021				2022			
	Urban		Rural		Urban		Rural		Urban		Rural	
	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei	Bărbați	Femei
15-19	3384	3244	20015	18706	3357	3197	19153	18083	3411	3253	18660	17454
20-24	3446	3566	18810	18036	3362	3420	18588	17553	3202	3089	18021	16863
25-29	3354	4059	21821	19507	3154	3893	20493	18132	3153	3978	19477	17225
30-34	4978	5701	23963	21746	4856	5443	23617	20864	4468	5048	22290	19222
Total tineri	15162	16570	84609	77995	14729	15953	81851	74632	14234	15368	78448	70764
Total tineri per regiune	194336				187165				178814			

Tabel 1. BNS, Populația cu reședința obișnuită, la începutul anului pe Raioane, Grupe de vârstă, Ani, Medii și Sexe, 2022

În Republica Moldova circa 4 din 10 tineri sunt ocupați, iar 6 sunt inactivi. Conform rezultatelor Anchetei Forței de Muncă în raport cu statutul activității curente, *peste o treime din tinerii cu vârsta de 15-34 ani au fost ocupați* (37,3% sau circa 244 mii de persoane), adică aveau un loc de muncă, circa 2,0% (11 mii) erau șomeri și restul de 61,0% (peste 398 de mii) erau inactivi din punct de vedere economic (persoane în afara forței de muncă). În rândul celor din urmă, peste 42,0% erau încadrați în sistemul național de învățământ. (BNS, 2022)

La nivel național ponderea populației tinere se află într-o constantă scădere. Potrivit datelor statistice prezentate de BNS, la începutul anului 2022, în Republica Moldova numărul tinerilor cu vârsta cuprinsă între 14 – 34 de ani era de 670,9 mii sau **25,8% din populația țării**, înregistrându-se o scădere de aproximativ 2,1%, comparativ cu aceeași perioadă a anului 2021.

Unul din factorii principali care contribuie la constituirea trendului demografic în rândul tinerilor este creșterea masivă a fenomenului migrației. Fiind în căutare de noi perspective, tinerii emigrează din cauza lipsei oportunităților de dezvoltare acasă. Factorii care contribuie la sporirea fenomenului emigrării în rândurile tinerilor sunt în strânsă legătură cu oportunitățile economice, sociale, culturale din țară. Astfel, **lipsa locurilor de muncă atractive tinerilor, veniturile joase și riscul sporit de sărăcie** sunt cauzate, în mare parte, de oportunitățile economice limitate care împiedică tinerii, în special grupurile vulnerabile, să-și atingă aspirațiile personale, profesionale și economice.

Totodată, calitatea scăzută a sistemului de educație antreprenorială, oportunitățile reduse și serviciile insuficiente disponibile pentru tineret, precum și infrastructura slab dezvoltată au determinat ca 67% din tineri să emigreze pentru oportunitățile financiare mai atractive în alte țări, oportunități de încadrare în câmpul muncii și salarii decente, pe când 19% caută o educație mai bună, arată un sondaj desfășurat de către U-Report Moldova. (U-report Moldova, 2018)

Tinerii din regiunea Centru analizează posibilitatea plecării în altă țară în următorii 2 ani. Mai mult de 48% din tineri au indicat plecarea peste hotare ca opțiune pentru îmbunătățirea nivelului de trai. Totuși, ca și alternativă, în cazul în care ar beneficia de *instruirii și finanțări nerambursabile* pentru a deschide sau dezvolta o afacere de succes acasă, **66% din tinerii respondenți sunt dispuși să rămână în țară.**

Majoritatea tinerilor consideră important *contextul în care sunt oferite oportunitățile* de înființare a afacerilor și, în special, posibilitățile financiare pe care le pot obține și condițiile impuse de către instituțiile finanțatoare.

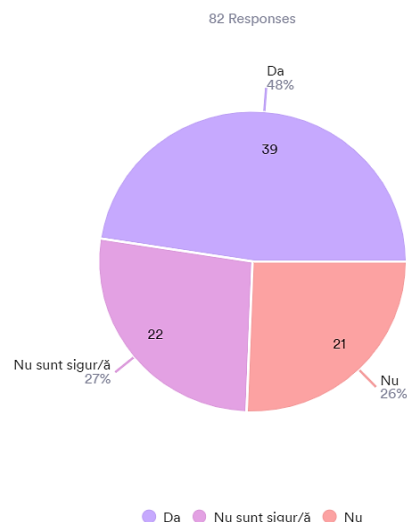

Diagrama 5. Întrebare chestionar: Analizezi posibilitatea emigrării în altă țară în următorii 2 ani?

Tinerii NEET

Pe fundalul migrației, Moldova se confruntă și cu o rată înaltă a tinerilor inactivi (63%)¹, în special a tinerilor NEET (26,2%). Biroul Național de Statistică informează că în trimestrul II 2022 numărul tinerilor care formează grupul NEET în vârstă de 15-24 ani a constituit 44,1 mii, de 15-29 ani – 113,6 mii și a tinerilor în vârstă de 15-34 ani - 190,8 mii persoane. În toate aceste trei grupe de vârstă majoritatea *o alcătuiesc femeile* (64,6% în rândul tinerelor de 15-24 ani, 68,8% la cele de 15-29 ani și 69,9% la tinerele de 15-34 ani). **Femeile tinere, care nici nu lucrează și nici nu învață, dețin ponderi net superioare în comparație cu bărbații.**

În regiunea Centru, rata tinerilor NEET cu vârsta cuprinsă între 15 – 29 de ani este de 28,8% și este mai mare decât rata totală pe țară (26,4%). Ponderea tinerilor NEET în numărul total de tineri cu vârsta de 15-24 ani a constituit 16,5% (indicator ODD 8.6.14), în rândul tinerilor de 15-29 ani - 26,1% și în rândul celor de 15-34 ani - 29,8%. În rândul tinerilor de 15-19 ani rata NEET a fost de 6,2%, la 20-24 ani – 27,5%, la 25-29 ani – 41,3% și la tinerii de 30-34 ani - 37,7%. (BNS, 2022)

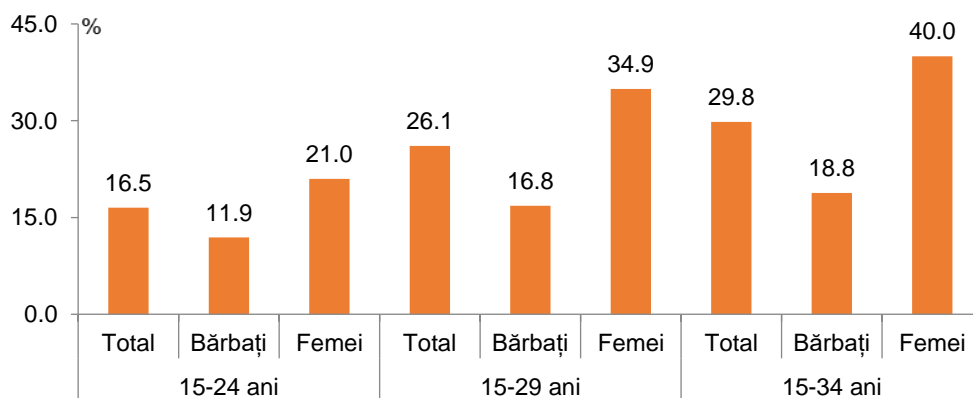

Diagrama 6. BNS, Ponderea tinerilor NEET pe grupe de vârstă și sexe, trimestrul II 2022

¹ În 2016, 63 din 100 de tineri, cu vârsta cuprinsă între 15 - 34 ani, sunt inactivi din următoarele motive: 37% sunt implicați în procesul de studii și formare profesională, 18% sunt femei casnice, 24% sunt plecați peste hotare și 21% din alte motive.

Referitor la evoluția tinerilor NEET în ultimii trei ani, rata acestora în trimestrul II 2022 a înregistrat valori în scădere în comparație cu trimestrul II 2021 (cu 1,6 p.p. în rândul persoanelor cu vârsta de 15-24 ani, cu 1,3 p.p. în rândul tinerilor de 15-29 ani și, respectiv, cu 1,5 p.p. în rândul celor de 15-34 ani).

Analiza indicatorilor în funcție de sexe relevă faptul că la tinerii de 15-24 ani rata a scăzut, în principal, în rândul bărbaților (cu 3,6 p.p.), în timp ce la femei valoarea indicatorului a rămas aproximativ la nivelul anului precedent (plus 0,2 p.p.). Totodată, la persoanele de 15-29 ani indicatorul a înregistrat valori în scădere la ambele sexe comparativ cu perioada respectivă a anului 2021 (cu 1,9 p.p. în rândul bărbaților și, respectiv, cu 1,0 p.p. la femei).

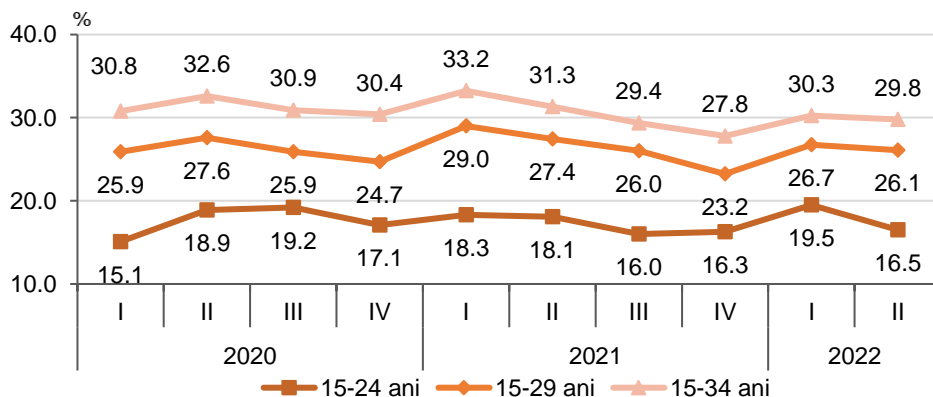

Diagrama 7. BNS, Evoluția ratei tinerilor NEET pe grupe de vârstă, trimestre, anii 2020-2022

În numărul total de tineri, o categorie aparte o formează persoanele plecate peste hotare la lucru sau în căutare de lucru pentru o perioadă mai mică de un an, care nu urmează un nivel de educație sau formare profesională.

Tinerii cu vârsta cuprinsă între 15 - 34 ani, încadrați în câmpul muncii, preferă mai degrabă un loc de muncă plătit (80,2% au lucrat în calitate de salariați), decât o activitate pe cont propriu/non-salariață (19,8%). Din totalul tinerilor care lucrează 4,2%, concomitent cu activitatea de muncă, au urmat și o formă de instruire (formală) în cadrul sistemului național de învățământ.

Totuși, fiecare a 8-a persoană tânără ocupată (11,9%) a declarat că **ar dori să schimbe situația în raport cu locul actual de muncă, motivul principal fiind nivelul nesatisfăcător al venitului/remunerării** (situație inadecvată în raport cu venitul).

Forța de muncă

Peste 51% dintre tinerii din Republica Moldova se confruntă cu dificultăți în a obține un loc de muncă, arată un sondaj al U-Report. Soluțiile pe care le propun aceștia pentru depășirea situației se rezumă la **dezvoltarea afacerilor, traininguri, creșterea motivației, un program stabil de muncă și un salariu decent** care să acopere coșul minim de consum. (UReport, 2022)

Rata de ocupare a tinerilor de 15-24 ani din regiune a constituit doar 16,4%, pe când la cei de 25-29 ani și 30-34 ani indicatorul a înregistrat valori de 3 ori mai înalte (48,2% și, respectiv, 55,1%), fiind practic mai mare decât media totală pe țară (39,8% pentru populația de 15 ani și peste).

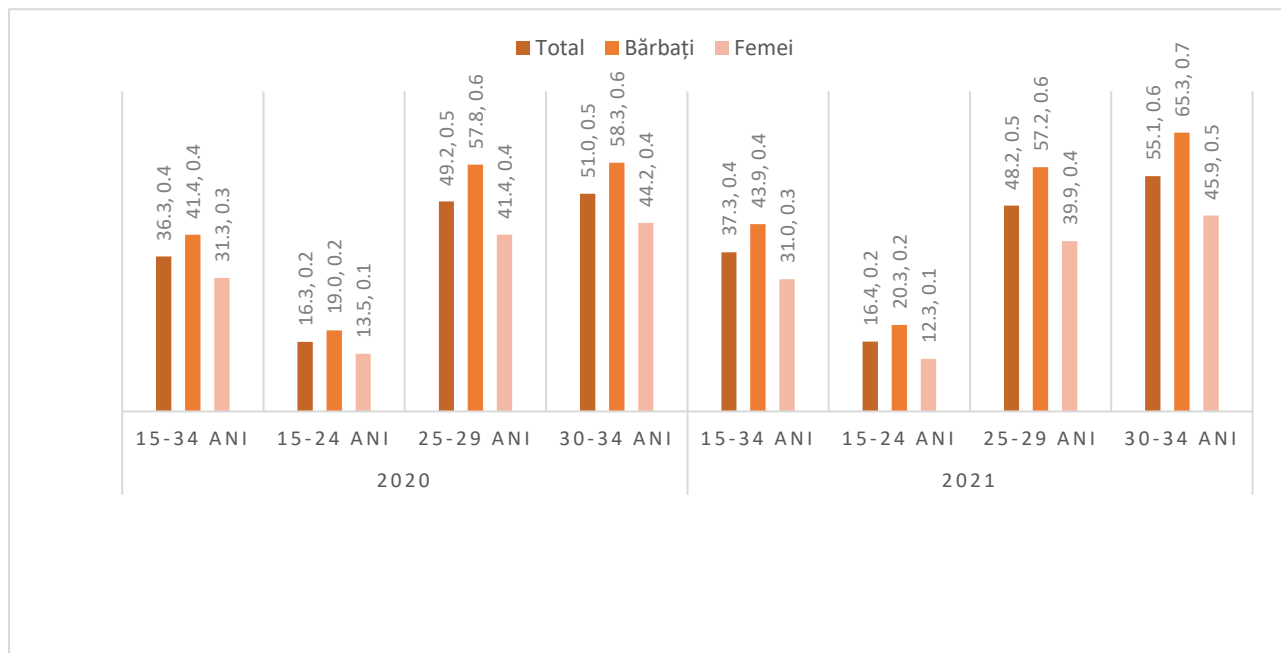

Diagrama 8. BNS, Rata de ocupare în rândul tinerilor pe sexe, 2020-2021

Pe de altă parte, în anul 2021, **rata șomajului printre tineri** a fost mai mare comparativ cu anii precedenți la tinerii cu vârsta cuprinsă între 15-34 ani (4,1%), la tinerii în vârstă de 15-24 ani (9,2%) și la tinerii în vârstă de 15-29 ani (5,7%), în timp ce media pe țară a constituit 3,2%. În șomaj de lungă durată (12 luni și mai mult) s-au aflat 21,1% din totalul șomerilor de 15-34 ani.

Printre tinerii șomeri în vârstă de 15-34 ani circa două treimi erau bărbați (69,1%) și mai mult de jumătate din mediul urban (52,8%). **În anul 2022, rata de ocupare a tinerilor cu vârsta cuprinsă între 15 – 34 de ani a fost de 34%.**

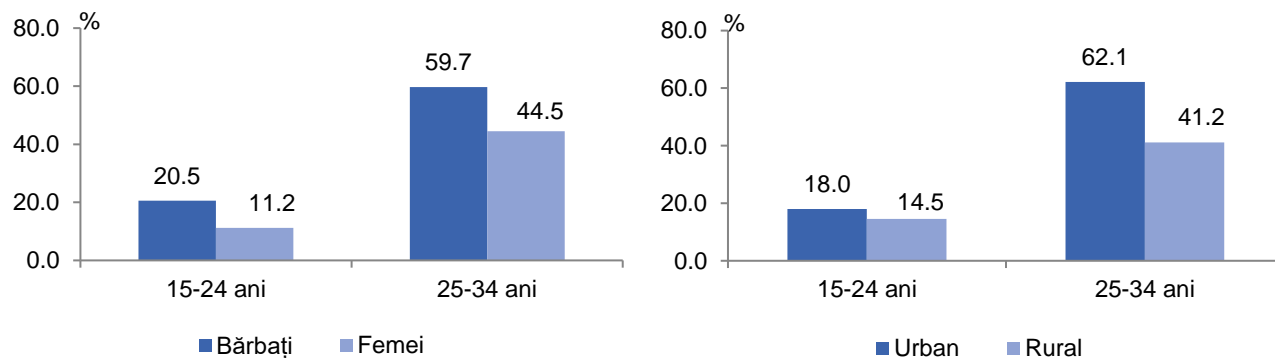

Diagrama 9. BNS, Rata de ocupare pe grupe de vârstă în funcție de sexe și medii, trimestrul II 2022

34,5% din tinerii cu vârsta de 15 – 34 de ani sunt antreprenori (fie că lucrează pe cont propriu sau sunt membri ai cooperativei sau patroni). În raportul de analiză am acceptat condițional faptul că lucrătorii pe cont propriu și patronii se atribuie la antreprenori. În același timp, tinerii antreprenori sunt considerați antreprenorii cu vârsta de 16 - 35 ani. În anul 2018, ponderea tinerilor antreprenori a constituit 24,8%. În Moldova, ponderea cea mai mare o dețin tinerii cu vârsta cuprinsă între 25 – 34 de ani care lucrează pe cont propriu (29,5%), potrivit BNS.

Deoarece activitatea de antreprenariat generează creștere economică și contribuie la crearea de noi locuri de muncă, este necesar să încurajăm tinerii care vor să lanseze o afacere sau care deja dezvoltă o afacere să valorifice potențialul antreprenorial prin susținerea și promovarea tehnologiilor și tendințelor actuale pentru a fi competitivi atât pe piața internă, cât și pe cea externă.

Mai mult decât atât, prin politici eficiente și intervenții de stimulare a antreprenoriatului, contribuim la diminuarea vulnerabilității mediului de afaceri și înlăturăm barierele și inegalitățile pe care le întâlnesc tinerii, în special în primii 3 ani de activitate în afaceri.

Capitolul 2

Analiza infrastructurii mediului de afaceri din Moldova și regiunea Centru

Capitolul 2. Analiza infrastructurii mediului de afaceri din Moldova și regiunea Centru

Mediul de afaceri reprezintă una dintre pârgurile de bază pentru dezvoltarea și avansarea socio-economică a societății. Dezvoltarea infrastructurii mediului de afaceri pentru tineri este o prioritate de nivel național, iar analiza acestuia presupune cercetarea, identificarea și soluționarea tuturor provocărilor pe care le întâlnesc tinerii în accesarea programelor de suport, finanțare și piață de desfacere.

Mediul de afaceri în Moldova este unul relativ favorabil pentru tineri ca să își lanseze sau să dezvolte o afacere. Datele sondajului nostru arată că doar **13% dintre respondenți consideră că mediul de afaceri este unul favorabil pentru tineri.**

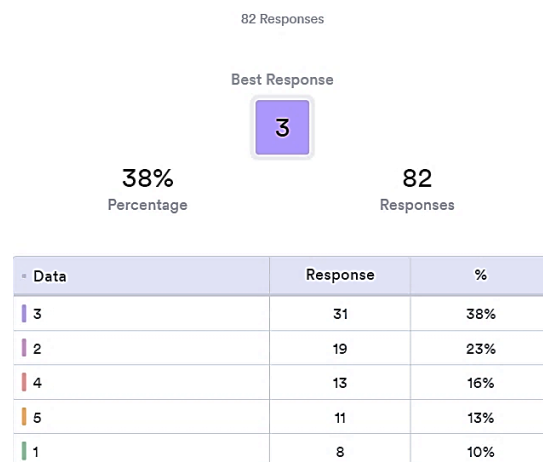
Consolidarea mediului de afaceri reprezintă o prioritate la nivel național, iar analiza acestuia, precum și a modalităților de dezvoltare și îmbunătățire a climatului de afaceri joacă un rol important în schimbarea situației și depășirea barierelor în calea activității antreprenoriale în rândul tinerilor.

Clasamentul Băncii Mondiale *Doing Business* indică că deși Republica Moldova a avansat semnificativ în ultimii ani clasându-se pe poziția 48 în 2020, comparativ cu poziția 78 în 2013, totuși domeniile precum autorizarea în construcții, racordarea la rețelele electrice, lichidarea afacerii și procedurile ce țin de comerțul transfrontalier au rămas neexplorate.

Harta amplasării spațiilor de co-working, incubatoarelor de afaceri, cluster-urilor și platformelor de suport în afaceri

Pentru înțelegerea oportunităților antreprenoriale existente pentru tinerii antreprenori a fost elaborată harta amplasării spațiilor de co-working, incubatoarelor de afaceri, cluster-urilor și platformelor de suport în afaceri, care se dezvoltă în fiecare an cu noi inițiative și oportunități. Pentru regiunea Centru cele mai reprezentative inițiative sunt poziționate în municipiile Chișinău și Ungheni.

Pe segmentul **cluster**, în regiunile Sud și Nord ale Republicii Moldova, la Cahul și Soroca, au fost lansate de către ODA două cluster în **domeniul industriilor creative** cu scopul de a stimula dezvoltarea industriei creative și a crește competitivitatea între companii pentru a aduce valoare adăugată antreprenorilor. Pe de altă parte, aceste modele de colaborare contribuie la crearea de locuri de muncă și la creșterea economică în comunitățile locale. (EU4Business, 2018)

Tabel 2. Întrebare chestionar: Pe o scară de la 1 la 5, consideri că mediul de afaceri în Moldova este unul favorabil pentru tineri ca să își lanseze/dezvolte o afacere?

Figura 2. Harta poziționării spațiilor de co-working, incubatoarelor de afaceri, cluster-urilor și platformelor de suport în afaceri

Clusterelor în **domeniul agroturistic** sunt un alt tip de colaborare dintre fermieri, agricultori, meșteri populari și asociații turistice care se dezvoltă în Republica Moldova cu scopul de a atrage cât mai mulți turiști și, totodată, să dezvolte unele segmente ale agriculturii.

Astfel, au fost create cu suportul Poloniei patru astfel de cluster: „Armonia Nordului” (raioanele Soroca și Ocnița), „Drumul Recifelor” (municipiul Bălți și raionul Edineț), „**VilaDor**” (**localități din raioanele Fălești, Ungheni, Telenești și Sângerei**) și „Lunca Prutului de Jos” (raionul Cahul). Astfel, scopul principal al acestui tip de colaborare este organizarea antreprenorilor și meșterilor locali, astfel încât să poată contribui la dezvoltarea turismului în Moldova. (Moldnova, 2017)

Spațiile de co-working sunt un alt model de colaborare între antreprenori pentru stimularea creativității, antreprenoriatului și inovațiilor, unde membrii au ocazia să comunice, să inițieze start-up-uri și să obțină experiență prin schimb de opinii, practici și suport reciproc. Pe lângă suport, antreprenorii pot lucra, crea, dezvolta proiecte și obține instruire. (Locals, 2017)

De asemenea, în Moldova există circa 48 de **GAL-uri**, în care sunt implicate aproximativ 749 de unități administrativ-teritoriale (50 % din localitățile rurale). GAL-urile se află la diferite etape de dezvoltare, cele senioare implementează proiecte de dezvoltare locală de câțiva ani, iar cele junioare sunt abia la primele încercări.

În anul 2022 se pilotează de către stat Programul LEADER, care oferă posibilitatea GAL-urilor de a accesa până la 5% din Fondul Național de Dezvoltare a Agriculturii și Mediului Rural. Astfel, Republica Moldova este prima și, deocamdată, unica țară din spațiul non-UE care implementează abordarea LEADER ca **instrument de politică publică**.

Figura 3. Leaderin, Harta Gal-urilor din Moldova

Este important de specificat că rețeaua națională LEADER este asociația ce vine să promoveze abordarea LEADER în Republica Moldova, susținând și reprezentând interesele Grupurilor de Acțiune Locală (GAL) prin eforturile comune ale GAL-urilor și organizațiilor facilitatoare, care au fost susținute de Ministerului Agriculturii, Dezvoltării Regionale și Mediului al Republicii Moldova și de Uniunea Europeană.

Prin activitatea sa, organizația contribuie la dezvoltarea zonelor rurale din Republica Moldova, fiind parte a proceselor de elaborare și implementare a abordării LEADER, stabilind parteneriate publice-private atât la nivel local, național, cât și internațional, favorizând interacțiunea și dezvoltarea GAL-urilor și a antreprenorilor. (LEADER, 2022)

Ponderea IMM-urilor

Pentru societățile dezvoltate din punct de vedere economic, IMM-urile joacă un rol aparte. Comparativ cu Republica Moldova, întreprinderile mici și mijlocii din țările UE alcătuiesc 99% din totalul întreprinderilor.

În 2022, conform datelor prezentate de Statista, existau aproximativ 23,1 milioane de întreprinderi mici și mijlocii în Uniunea Europeană, marea majoritate a acestor întreprinderi fiind microîntreprinderi care au mai puțin de nouă angajați. Alte 1,35 milioane de întreprinderi sunt firme mici ce au între 10 și 49 de angajați, iar aproximativ 206.592 sunt firme mijlocii care au între 50 și 249 de angajatori. (Statista, 2022)

Republica Moldova ocupă locul 56 printre partenerii comerciali ai UE, cu o cifră de afaceri totală de 5 miliarde de euro în anul 2021, ceea ce arată o creștere de 49,7% comparativ cu anul 2016. (Comisia, Europeană, 2021) În anul 2021, a fost înregistrat un număr de 59,4 mii întreprinderi mici și mijlocii și reprezintă circa 98,4% din numărul total de întreprinderi raportoare. (BNS, 2021)

Veniturile din vânzările IMM-urilor în această perioadă au însumat 183 569,7 mil. lei sau 37,6% din veniturile din vânzări în total pe economie.

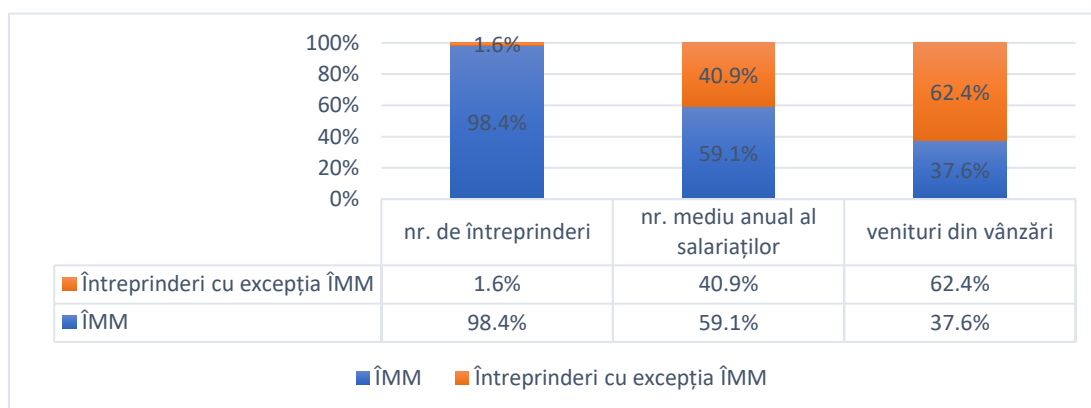

Diagrama 10. BNS, Ponderea IMM în totalul întreprinderilor raportoare în anul 2021 pe principalii indicatori

Pe parcursul anilor 2017 – 2021 numărul IMM-urilor din Republica Moldova a crescut cu peste 19%, ajungând de la 49,8 mii unități în anul 2015, la 59,4 mii unități în anul 2021. Totodată, se observă că, pe parcursul perioadei analizate, ponderea IMM-urilor a scăzut de la 98,6% în anul 2017 la 98,4% în anul 2021, apropiindu-se astfel, de ponderea deținută de IMM-urile din spațiul UE, care constituie 99,8%. (BNS, 2021)

Cu toate că ponderea IMM-urilor este mare, totuși, cota de 37,6 % a veniturilor din vânzări (aflându-se în scădere față de anul 2017, unde ponderea veniturilor din vânzări era 41,5 %) punctează faptul că există impedimente în sectorul de business la nivel național.

Anii	Nr. de întreprinderi, mii			Nr. mediu anual de salariați, mii			Venituri din vânzări, mild. lei		
	Total	ÎMM	Ponderea ÎMM în total, %	Total	ÎMM	Ponderea ÎMM în total, %	Total	ÎMM	Ponderea ÎMM în total, %
2021	60.3	59.4	98.4	532.5	314.9	59.1	488.0	183.6	37.6
2020	58.1	57.2	98.6	526.7	316.8	60.1	381.9	150.1	39.3
2019	56.7	55.9	98.6	544.8	335.8	61.6	397.9	157.3	39.5
2018	56.5	55.7	98.7	540.3	328.0	60.7	356.7	144.2	40.4
2017	54.3	53.6	98.6	528.6	323.3	61.2	331.0	137.5	41.5

Tabel 3. BNS, Ponderea ÎMM în totalul întreprinderilor raportoare în anii 2017 – 2021 pe principalii indicatori

ÎMM-urile în UE au angajat în 2022 aproximativ 84,6 milioane de persoane, microîntreprinderile care au între zero și nouă persoane au angajat 37,7 milioane de persoane în acest an, întreprinderile mici (10-49 de angajați) au angajat 26,1 milioane de persoane, în timp ce întreprinderile medii (50-249 de angajați) au angajat aproximativ 20,8 milioane de persoane.

Referitor la activitatea de ocupare a tinerilor și adulților, potrivit Barometrului Opiniei Publice din Republica Moldova, 39,7% dintre respondenți nu prea sunt mulțumiți de măsurile pe care le întreprinde guvernarea pentru îmbunătățirea nivelului de trai, pe când 44,7% nu sunt deloc mulțumiți de nivelul de trai actual. (Institutul de Politici Publice, 2022) Situația este descurajantă și pe segmentul locuri de muncă, unde 51,6% dintre persoanele participante la sondaj sunt deloc mulțumiți.

Domeniile de activitate

În Republica Moldova, sectorul întreprinderilor mici și mijlocii este concentrat în mun. Chișinău, unde există un raport de 42 ÎMM-uri la 1000 de locuitori, ceea ce înseamnă o densitate de 5-6 ori mai mare, comparativ cu celelalte regiuni ale țării. (ODA, 2020)

	Numărul de unități		Numărul de personal		Venituri din vânzări		Profit (+), pierdere (-) până la impozitare
	mii unități	Ponderea în total întreprinderi, %	mii persoane	Ponderea în total întreprinderi, %	mil. lei	Ponderea în total întreprinderi, %	mil. lei
Total întreprinderi mici și mijlocii din care:	59.4	98.4	314.9	59.1	183,569.7	37.6	20,237.4
întreprinderi mijlocii	1.4	2.4	95.9	18.0	57,124.2	11.7	5,774.8
întreprinderi mici	6.6	10.9	114.4	21.5	76,339.8	15.6	7,532.8
întreprinderi micro	51.3	85.1	104.7	19.7	50,105.8	10.3	6,929.8

Tabel 4. Indicatorii principali privind activitatea întreprinderilor mici și mijlocii în anul 2021

ÎMM-urile care activează în domeniul comerțului cu ridicata și amănuntul sunt cele mai profitabile, potrivit datelor BNS, cotând circa 42% din totalul companiilor din Moldova. Trendul este urmat de către industria prelucrătoare cu 10%, transport și depozitare (7%) și Construcții (7%).

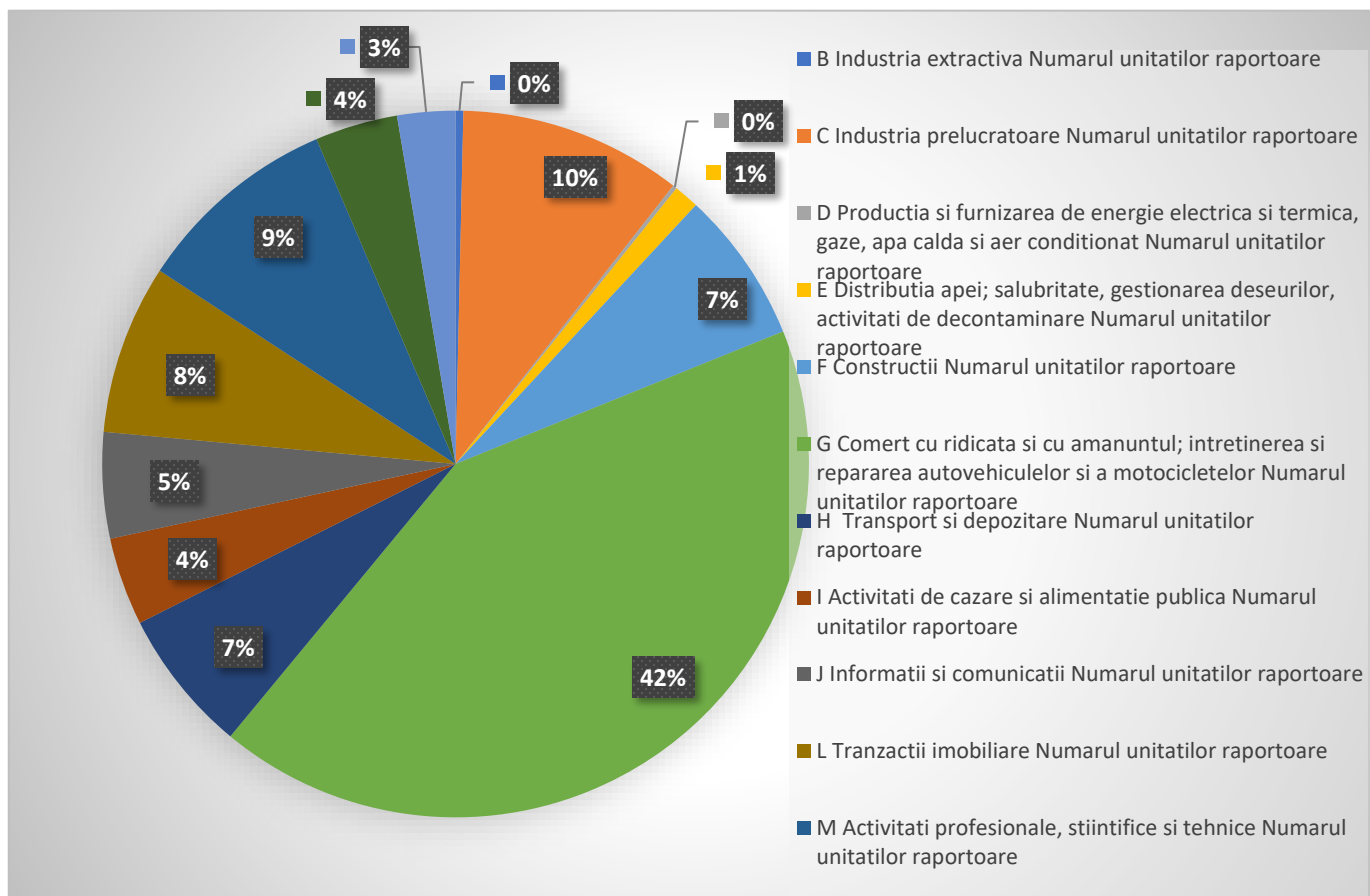

Diagrama 11. BNS, Principalii indicatori ai activității IMM pe activități economice, 2020

Biroul Național de Statistică informează că, în luna iunie 2022 cifra de afaceri din comerțul cu amănuntul (cu excepția comerțului cu autovehicule și motociclete) în prețuri comparabile s-a majorat cu 3,5% față de luna precedentă și a scăzut cu 4,1% comparativ cu luna iunie 2021. Potrivit datelor publicate, cifra de afaceri pentru serviciile de piață prestate populației în iunie 2022 în prețuri comparabile a crescut cu 19,4% față de luna precedentă și cu 8,1% comparativ cu luna iunie anul trecut.

Conform datelor prezentate de ODA, în anul 2020, partea preponderentă a ÎMM-urilor și-au desfășurat activitatea în următoarele domenii:

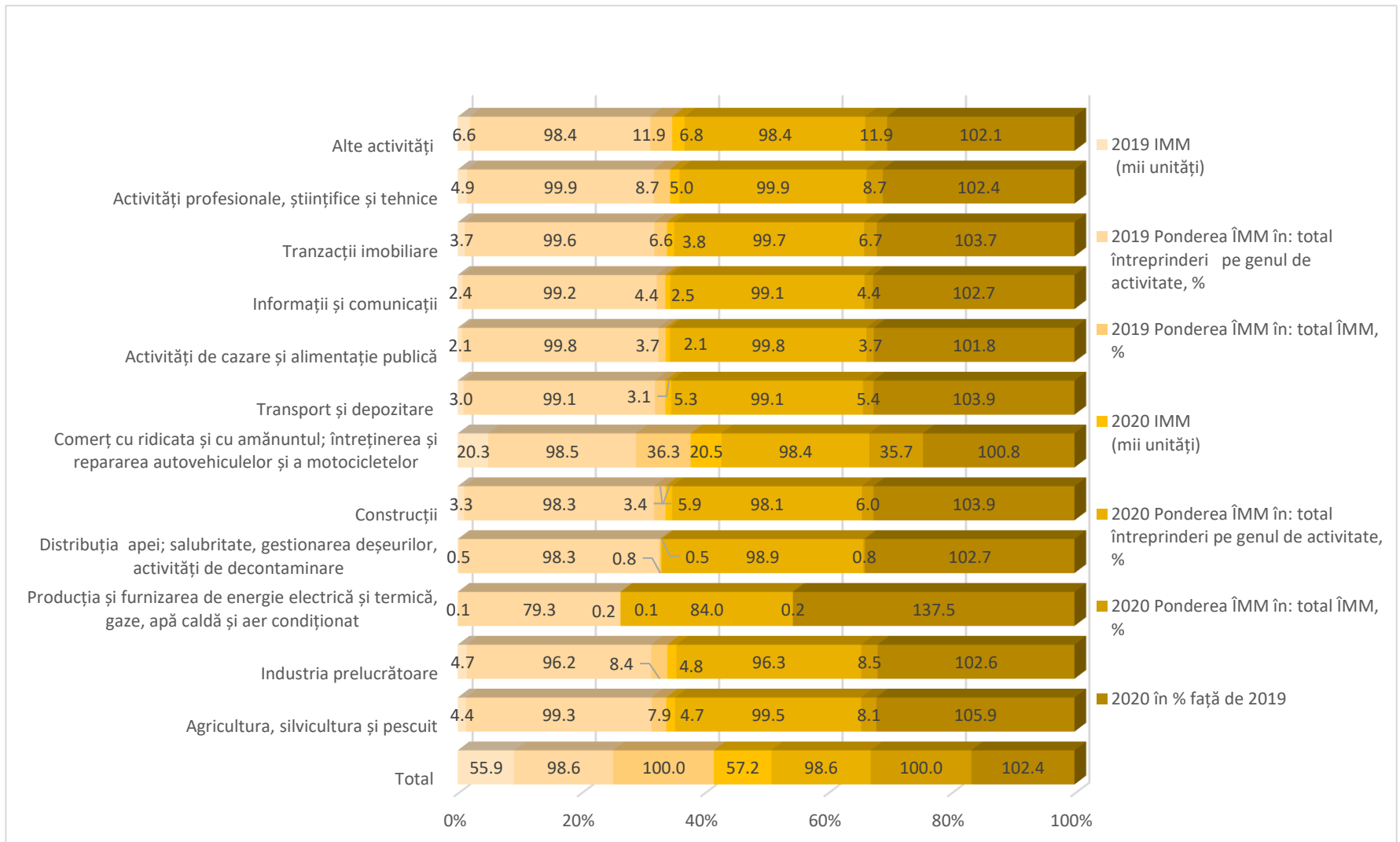

Diagrama 12. BNS, Ponderea domeniilor de activitate ale IMM-urilor, 2019 - 2020

Analizând distribuția geografică a proiectelor investiționale susținute de către ODA în 2020, se observă o acoperire teritorială pe întreaga țară. În municipiul Chișinău își desfășoară activitatea circa 35% din întreprinderi, restul 65% din proiectele investiționale sunt implementate în regiunile țării.

Cele mai multe afaceri sunt dezvoltate în zona de Centru a țării – 64,01%, în regiunea de Nord își desfășoară activitatea doar 16,4% din întreprinderi, iar în regiunea de Sud - 19,5% din beneficiarii de finanțare nerambursabilă, inclusiv 63 de afaceri sunt localizate în UTA Găgăuzia. La nivel de localitate, cele mai active în domeniul afacerilor sunt mun. Chișinău - 314 beneficiari, Găgăuzia – 63, Orhei – 43, Ialoveni – 40, Cahul – 33, Sîngerei – 31, Ungheni - 27 și Soroca cu 25 de participanți.

În Regiunea Centru, numărul întreprinderilor active a înregistrat o creștere de 9.96% în 2021, comparativ cu anul de referință 2019. Cele mai multe întreprinderi se află în Ialoveni, Orhei, Ungheni, Strășeni și Anenii Noi.

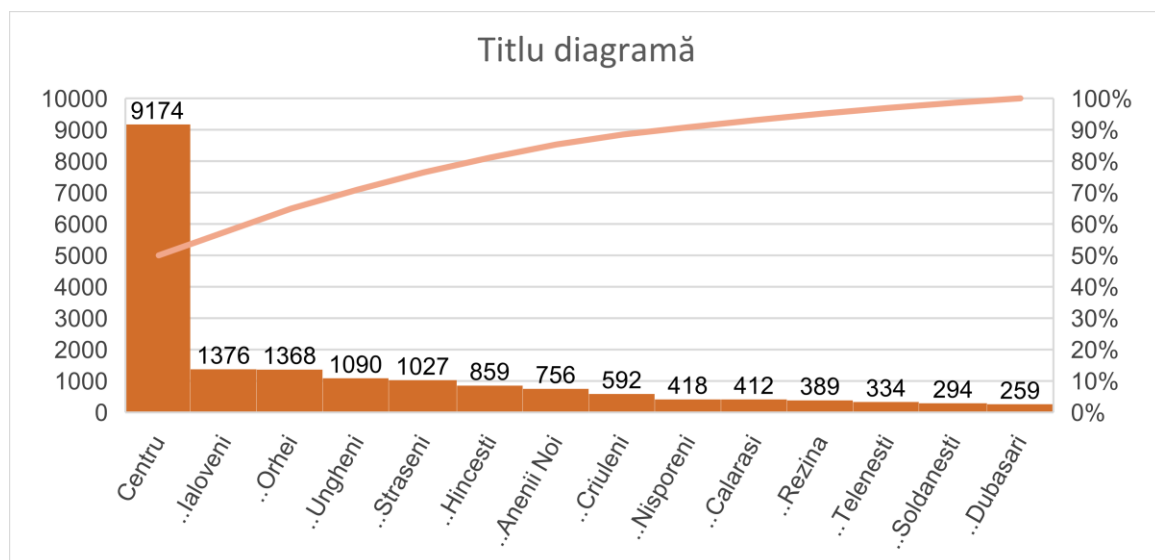

Diagrama 13. BNS, Numărul întreprinderilor din Regiunea Centru 2019 - 2021

Nivelul taxelor și impozitelor

Comparativ cu statele Parteneriatului Estic, în 2019 nivelul taxelor și contribuțiilor plătite de către întreprinderi în Republica Moldova este unul relativ satisfăcător (38.7%), aflându-se în scădere comparativ cu anul 2015 (39.9%).

Cele mai înalte niveluri de impozitare sunt înregistrate în Belarus (53.3%) și Ucraina (45.2%), iar cel mai mic nivel de impozitare este înregistrat în Georgia, unde întreprinderile

Figura 4. Data World Bank, Nivelul impozitelor și taxelor în statele Parteneriatului Estic

plăteau în 2019 doar 9.9%. (The World Bank, 2019)

Georgia	2019	9.9	
Armenia	2019	22.6	
Moldova	2019	38.7	
Azerbaijan	2019	40.7	
Ukraine	2019	45.2	
Belarus	2019	53.3	

Figura 5. Data World Bank, Nivelul impozitelor și taxelor în statele Parteneriatului Estic

Prin natura sa, sistemul fiscal al Republicii Moldova este unul progresiv. Impozitele și taxele colectate se împart, după instituțiile care le colectează și le administrează, în impozite și taxe generale de stat (centrale) și impozite și taxe locale. Totodată, Moldova este semnatară a acordurilor privind evitarea dublei impuneri cu majoritatea țărilor-membre ale Uniunii Europene și cu țările din fostul bloc sovietic, dar și cu state din Asia și Statele Unite ale Americii.

Programe de suport

Guvernul Republicii Moldova promovează politici active de susținere a activităților de antreprenoriat și de dezvoltare a sectorului IMM-urilor. **Tinerii din regiunea țintă specifică faptul că nu au beneficiat de programe de suport din partea statului sau altor organizații în domeniul antreprenoriatului.** Doar 24% din tineri au participat la programe de suport din partea statului, iar 20% din tineri nu sunt informați despre asemenea programe.

La moment, prin intermediul ODA, se desfășoară **12 Programe de Suport în Afaceri**, majoritatea dintre ele oferind în mod integrat instruire, finanțare și mentorat, și un **Fond de garantare** a creditelor ce facilitează accesul la finanțare a IMM-urilor ce nu dispun de suficiente bunuri pentru gaj. ODA este prezentă pe întreg teritoriul Republicii Moldova, punând la dispoziția IMM-urilor **11 Incubatoare de Afaceri** pentru fortificarea start-up-urilor, **3 clustere** pentru consolidarea relațiilor dintre actorii regionali, **1 rețea de centre de consultanță, platforme industriale multifuncționale** pentru susținerea producătorilor locali în proces de constituire.

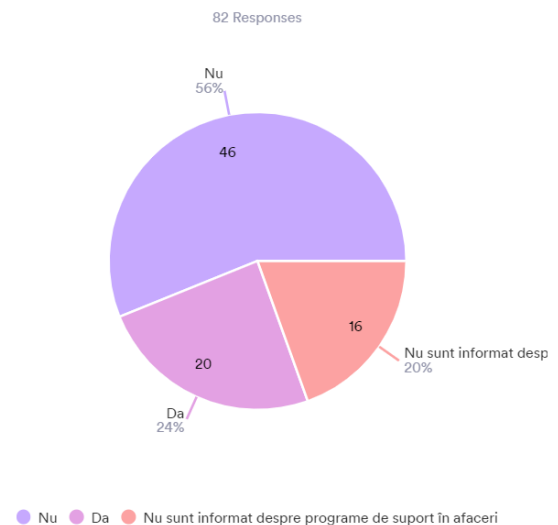

Diagrama 14. Întrebare chestionar: Ai beneficiat de programe de suport din partea statului sau altor organizații în domeniul antreprenoriatului?

Cel mai recunoscut mecanism de suport pentru tinerii antreprenori este Programul „START pentru TINERI”, lansat din 2017. Noul program „START pentru TINERI – o afacere durabilă la tine acasă”, aprobat prin Hotărârea Guvernului nr. 348 din 1 iunie 2022, are ca obiectiv promovarea antreprenoriatului în rândul generației tinere pentru sprijinirea integrării socio-economice.

Inițiativa de suport antreprenorial oferă facilități extinse în vederea valorificării potențialului antreprenorial al tinerei generații. Astfel, tinerii cu vârsta între 18 și 35 de ani, care vor să inițieze sau să dezvolte o afacere, pot beneficia atât de suport consultativ/educațional, cât și de finanțare nerambursabilă sau credit cu porțiuni de grant.

Inovația în activitatea economică

Întreprinderile mici și mijlocii din Moldova au oportunități, abilități și resurse limitate pentru a-și inova produsele și serviciile sau procesele interne de afaceri. Potrivit BNS, segmentul inovării în industrie și servicii a scăzut în perioada 2019 – 2020 cu circa 25% comparativ cu perioada 2017 – 2018. În regiunea Centru se înregistrează 66 de întreprinderi inovatoare.

			2017-2018	2019-2020
Total pe activitati economice	Total pe tara	Întreprinderi inovatoare - total	605	448
	Centru	Întreprinderi inovatoare - total	69	66

Tabel 5. BNS, Întreprinderi inovatoare pe activități economice și regiuni de dezvoltare, 2017-2020

Cadrul de Parteneriat ONU - Republica Moldova pentru Dezvoltare Durabilă 2018-2022 subliniază faptul că mediul de afaceri dezvoltat insuficient a dus la un acces limitat la servicii antreprenoriale și de dezvoltare a afacerilor, acces limitat la lanțurile de valoare adăugată și practici de lucru suboptime. Pentru a stimula dezvoltarea socio-economică a țării este esențial să depunem eforturile necesare pentru a crea întreprinderi puternice, competitive și inovatoare. (United Nations Moldova, 2017)

Din datele prezentate de către BNS, întreprinderile care transpun inovații în activitatea economică se situează preponderent pe segmentul *industriei prelucrătoare* cu 291 de întreprinderi în perioada 2017 – 2018 și 200 de întreprinderi în perioada 2019 – 2020. În regiunea Centru, această scădere este puțin sesizabilă cu o diferență de doar o întreprindere, în perioada 2017 – 2018 înregistrându-se 43 de întreprinderi, iar în perioada 2019 – 2020 – 42 de întreprinderi. Acest fapt denotă că regiunea Centru se caracterizează printr-o stabilitate economică în domeniul industriei prelucrătoare.

		Total pe țară	Regiunea Centru
		Întreprinderi inovatoare - total	Întreprinderi inovatoare - total
2017-2018	B Industria extractivă	6	4
	C Industria prelucrătoare	291	43
	D Producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat	7	-
	E Distribuția apei; salubritate, gestionarea deșeurilor, activități de decontaminare	13	5

	G46 Comerț cu ridicata, cu excepția comerțului cu autovehicule și motociclete	135	12
	H Transport și depozitare	64	5
	J Informații și comunicații	51	-
	K Activități financiare și asigurări	15	-
	M Activități profesionale, științifice și tehnice	23	-
2019-2020	B Industria extractivă	3	1
	C Industria prelucrătoare	200	42
	D Producția și furnizarea de energie electrică și termică, gaze, apă caldă și aer condiționat	10	-
	E Distribuția apei; salubritate, gestionarea deșeurilor, activități de decontaminare	6	2
	G46 Comerț cu ridicata, cu excepția comerțului cu autovehicule și motociclete	100	11
	H Transport și depozitare	32	4
	J Informații și comunicații	63	5
	K Activități financiare și asigurări	19	1
	M Activități profesionale, științifice și tehnice	15	-

Tabel 6. BNS, Întreprinderi inovatoare pe activități economice și regiuni de dezvoltare, 2017-2020

În perioada 2019 – 2020, peste 223 de întreprinderi au realizat mai multe tipuri de inovări (inclusiv de produs, procese, metode de organizare și marketing) în activitatea de bază. Comparativ cu perioada 2017 – 2018 unde existau 244 de asemenea companii inovatoare, se observă o scădere cu 8.99% în procesul *de implementare a tehnologiilor inovative în economia de piață*.

Capitolul 3

Analiza instrumentelor legislative și de dezvoltare a antreprenoriatului la nivel național și regional

Capitolul 3. Analiza instrumentelor legislative și de dezvoltare a antreprenoriatului la nivel național și regional

Tinerii antreprenori nu sunt mulțumiți de mediul de reglementare și impozitare din moment ce peste 43% din tineri consideră că procedurile de înregistrare și administrare a afacerilor sunt complicate în Republica Moldova, iar peste 77% din tineri simt nevoia unui suport adițional legat de realizarea responsabilităților financiare, administrative, etc., arată datele U-Report. În regiunea Centru, **24% dintre respondenți nu au suficiente cunoștințe în reglementarea afacerilor** și peste 18% au frică de corupție și birocrație.

Analizând cadrul Obiectivelor de Dezvoltare Durabilă, tinerii din Moldova consideră că cele mai importante ODD-uri pentru țara noastră sunt munca decentă și creșterea economică (46%), sănătatea și starea de bine (20%) și educația de calitate (18%). (UReport, 2021)

În continuare vom analiza câteva instrumente legislative la nivel european care stabilesc un cadru normativ adecvat pentru reglementarea activității de antreprenoriat și a oportunităților de finanțare europeană.

Fondul european de dezvoltare regională și Fondul de coeziune

La nivelul Uniunii Europene, *Regulamentul (UE) 2021/1058 al Parlamentului European și al Consiliului din 24 iunie 2021 privind Fondul european de dezvoltare regională și Fondul de coeziune* reglementează obiectivele specifice și domeniul de aplicare ale sprijinului oferit din Fondul european de dezvoltare regională (FEDR) în ceea ce privește **obiectivele de investiții pentru ocuparea forței de muncă și creștere economică** și cooperare teritorială europeană (Interreg), instrument de dezvoltare la care Republica Moldova este parte. (Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2021)

Unul din obiectivele specifice este „**dezvoltarea competențelor pentru specializare inteligentă, tranziție industrială și antreprenoriat**” pentru o Europă mai competitivă și mai inteligentă, prin promovarea unei transformări economice inovatoare și inteligente și a conectivității TIC regionale.

Prin intermediul FEDR, se oferă sprijin pentru *investiții în infrastructură*; activități de cercetare aplicată și inovare, inclusiv *cercetare industrială, dezvoltare experimentală și studii de fezabilitate*; investiții în *accesul la servicii*; investiții productive în IMM-uri și investiții care vizează *protejarea locurilor de muncă existente și crearea de noi locuri de muncă*; echipamente, software și active necorporale; colaborare în rețea, cooperare, schimb de experiență și activități care implică clustere de inovare, desfășurate inclusiv între întreprinderi, organizații de cercetare și autorități publice; informare, comunicare și studii; și asistență tehnică. FEDR sprijină, de asemenea, activitățile de **formare profesională, de învățare pe tot parcursul vieții și de recalificare**, precum și activitățile educaționale.

Fondurile europene de antreprenoriat social

Regulamentul (UE) nr. 346/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 aprilie 2013 privind fondurile europene de antreprenoriat social reglementează norme uniforme privind distribuirea fondurilor de antreprenoriat social eligibile către investitori din cadrul Uniunii, componența portofoliului fondurilor de antreprenoriat social eligibile, instrumentele și tehnicile de investiții în fondurile de antreprenoriat social eligibile, precum și organizarea, transparența și conduita

administratorilor fondurilor de antreprenoriat social eligibile care distribuie astfel de fonduri în cadrul Uniunii. (Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2021)

Agenda strategică de inovare a Institutului European de Inovare și Tehnologie

Prin *Decizia (UE) 2021/820 a Parlamentului European și a Consiliului din 20 mai 2021* a fost adoptată Agenda strategică de inovare a Institutului European de Inovare și Tehnologie (EIT) pentru perioada 2021-2027 ce include *stimularea talentului și a capacității de inovare a Europei*. EIT a fost înființat în 2008 pentru a contribui la o creștere economică durabilă și o competitivitate sustenabilă, prin consolidarea capacității de inovare a Uniunii și a statelor membre. EIT a deschis calea pentru integrarea învățământului superior, a cercetării și a inovării, așa-numitul „triumful cunoașterii”, punând un accent puternic pe talentul antreprenorial, înființarea de întreprinderi și competențele de inovare. (Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2021)

De la înființarea sa, EIT s-a afirmat treptat ca instrument unic în abordarea provocărilor societale, prin integrarea triumfului cunoașterii și funcționează, în principal, prin intermediul comunităților de cunoaștere și inovare (CCI). În prezent, există opt CCI-uri care operează în domeniile schimbări climatice, transformare digitală, energie, hrană, sănătate, materii prime, mobilitate urbană și producție cu valoare adăugată.

Astfel, EIT oferă o *platformă dinamică pentru lansarea, extinderea, monitorizarea și sprijinirea CCI-urilor* cu puternice efecte de rețea și efecte pozitive de propagare. CCI-urile din primul val (EIT Digital, EIT Climate și EIT InnoEnergy), lansate în 2009, sunt recunoscute și mature, iar acordurile lor de parteneriat urmează să înceteze după 2024. O a doua și o a treia generație de CCI-uri (EIT Health și EIT Raw Materials, lansate în 2014, și EIT Food, lansat în 2016) se apropie de maturitate. CCI-urile EIT Urban Mobility și EIT Manufacturing au fost amândouă lansate în decembrie 2018 și au început activitatea în 2019. Până în 2019, s-au strâns peste 600 de întreprinderi, 250 de instituții de învățământ superior (IIS-uri), 200 de organizații de cercetare și peste 50 de organizații ale societății civile și autorități care participă la cele opt CCI-uri.

Până în prezent, fiecare CCI a fost organizată în jurul a cinci-zece centre de colocație (CLC), menite să acționeze ca centre geografice care oferă și un spațiu fizic pentru interacțiune propriu-zisă în ecosistemul inovării și pentru integrarea practică a triumfului cunoașterii.

În perioada 2021-2027, EIT continuă să sprijine CCI-urile în vederea *consolidării ecosistemelor de inovare* care contribuie la abordarea provocărilor globale și societale, în deplină complementaritate cu programul Orizont Europa și cu alte programe ale Uniunii. EIT realizează acest lucru prin promovarea integrării învățământului superior, a cercetării și a inovării, creând astfel medii favorabile inovării, precum și prin promovarea și sprijinirea unei noi generații de antreprenori, contribuind, de asemenea, la *eliminarea disparităților antreprenoriale de gen și la stimularea înființării de întreprinderi inovatoare*, cu un accent deosebit pe IMM-uri, în strânsă sinergie și complementaritate cu CEI.

Se acordă, de asemenea, o atenție specială echilibrului de gen și abordărilor care iau în considerare dimensiunea de gen, în special în domeniile în care femeile rămân insuficient reprezentate, precum tehnologiile informaționale și comunicațiile, știința, tehnologia, ingineria și matematica. În acest sens, pe baza domeniilor de intervenție stabilite în Regulamentul (UE) 2021/695, EIT, în special:

Figura 6. Direcțiile de acțiune ale EIT

CEI poate ajuta întreprinderile nou-înființate, sprijinite de CCI-uri, cu un potențial de creștere ridicat să se extindă rapid. În special, cele mai inovatoare întreprinderi susținute de CCI-uri pot să beneficieze de accesul simplificat și deci mai rapid la acțiunile CEI și la sprijinul oferit de Instrumentul Accelerator al CEI și la sprijinul financiar oferit de programul InvestEU.

Programul InvestEU

Programul InvestEU a fost instituit prin *Regulamentul (UE) 2021/523 al Parlamentului European și al Consiliului din 24 martie 2021* și stabilește un mecanism de consiliere pentru a oferi sprijin în vederea dezvoltării unor proiecte cu potențial investițional și a accesului la finanțare și pentru a asigura asistență în vederea consolidării capacităților aferente. InvestEU sprijină investițiile strategice, inclusiv proiectele importante de interes european comun, în cadrul oricăror componente de politică, în vederea tranziției verzi și a tranziției digitale, a necesității de a spori competitivitatea și reziliența, de a promova antreprenoriatul și de a crea locuri noi de muncă, precum și de a consolida lanțurile valorice strategice. (Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2021)

Strategia pentru IMM-uri pentru o Europă sustenabilă și digitală

Strategia pentru IMM-uri pentru o Europă sustenabilă și digitală urmărește creșterea considerabilă a numărului de IMM-uri angajate în practici comerciale sustenabile, precum și a numărului de IMM-uri care utilizează tehnologii digitale. În cele din urmă, obiectivul este ca Europa să devină locul cel mai atractiv pentru a înființa o întreprindere mică și pentru a o face să se dezvolte și să se extindă pe piața unică.

Implicarea activă a comunității întreprinderilor individuale este esențială. Prin urmare, strategia este susținută de un parteneriat solid pentru implementare între UE și statele membre, inclusiv autoritățile regionale și locale. La rândul lor, antreprenorii pot să profite de oportunitatea pe care o oferă programele de investiții ale UE pentru a crește nivelul de digitalizare și sustenabilitate al activității lor, dar și pentru a se dezvolta în cadrul pieței unice și în afara acesteia.

Strategia se bazează pe fundamentele foarte solide ale cadrului de politici și ale programelor de sprijin pentru IMM-uri care există deja la nivelul UE, în special *Small Business Act* din 2008, inițiativa din 2016 privind întreprinderile nou-înființate și extinderea acestora (*Start-up and Scale-up Initiative*), *Programul pentru competitivitatea întreprinderilor mici și mijlocii* (COSME) și acțiunile de sprijinire a IMM-urilor finanțate în cadrul programului *Orizont 2020* și al fondurilor structurale și de investiții europene. Mai mult, strategia va contribui la implementarea Pactului verde european, a Planului de acțiune pentru economia circulară, a Strategiei europene privind datele și a Pilonului social european.²

Întrucât criza economică și perspectivele economice sumbre generate de pandemie au adus un număr considerabil și nedeterminat de IMM-uri și de întreprinderi nou-înființate în pragul falimentului, **educația și formarea antreprenorială care consolidează cunoștințele și competențele în domeniul afacerilor** joacă un rol esențial în adaptarea IMM-urilor la piața unică. Activitățile educaționale și de actualizare a competențelor sunt esențiale pentru toți managerii și angajații, cu un accent deosebit pe capacitatea femeilor și a fetelor pentru a înființa afaceri și pe îmbunătățirea echilibrului de gen în rândul persoanelor care înființează și conduc întreprinderi.

Erasmus+

Regulamentul (UE) 2021/817 al Parlamentului European și al Consiliului din 20 mai 2021 de instituire a Erasmus+: Programul Uniunii pentru educație și formare, tineret și sport recunoaște rolul fundamental al instituțiilor și organizațiilor în înzestrarea persoanelor cu aptitudinile, cunoștințele și competențele necesare într-o lume în schimbare, și ajutând instituțiile și organizațiile să valorifice în mod corespunzător potențialul lor de inovare, creativitate și antreprenoriat, în special în cadrul economiei digitale. Programul acoperă un spectru larg al instruirilor și este implementat astfel încât să asigure consecvența sa globală și complementaritatea cu alte politici, programe și fonduri relevante ale Uniunii, în special cu cele referitoare la educație și formare, cultură și mass-media, tineret și solidaritate, ocuparea forței de muncă și incluziune socială, cercetare și inovare, industrie și antreprenoriat, politică digitală, agricultură și dezvoltare rurală, mediu și schimbări climatice, coeziune, politică regională, migrație, securitate și cooperare internațională și dezvoltare. (Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2021)

Europa globală

Regulamentul (UE) 2021/947 al Parlamentului European și al Consiliului din 9 iunie 2021 de instituire a Instrumentului de vecinătate, cooperare pentru dezvoltare și cooperare internațională - „Europa globală” prevede, de asemenea, *creșterea economică favorabilă incluziunii și durabilă și locuri de muncă decente prin sprijinirea antreprenoriatului*, inclusiv prin intermediul micro finanțării, a locurilor de muncă decente și a capacității de inserție profesională prin dezvoltarea de aptitudini și competențe, prin educație și formare profesională, prin îmbunătățirea aplicării depline a standardelor internaționale de muncă și incluzând dialogul social și combaterea muncii copiilor, condițiile de muncă într-un mediu sănătos, egalitatea de gen, veniturile decente și crearea de oportunități, în special pentru tineri, precum și pentru femei.

² Fondul european de dezvoltare regională (FEDR) și Fondul social european (FSE) au sprijinit peste 900 000, respectiv 500 000 de IMM-uri din Europa.

Totodată, mecanismul urmărește îmbunătățirea mediului de afaceri și a climatului de investiții la nivel local și național, crearea unui mediu de reglementare propice pentru dezvoltarea economică și sprijinirea întreprinderilor, inclusiv a întreprinderilor nou-înființate, precum și a cooperativelor, a întreprinderilor sociale și a antreprenoarelor, astfel încât să își extindă activitățile și să creeze locuri de muncă; sprijinirea dezvoltării unei economii a solidarității și consolidarea comportamentului responsabil în afaceri și a asumării răspunderii de către sectorul privat.

Referitor la tineri, instrumentul prevede crearea unui mediu favorabil care să ofere oportunități noi și inovatoare pentru implicarea civică, pentru antreprenoriat și pentru ocuparea forței de muncă în rândul tinerilor. (Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2021)

Orizont Europa

Regulamentul (UE) 2021/695 al Parlamentului European și al Consiliului din 28 aprilie 2021 de instituire a programului-cadru pentru cercetare și inovare Orizont Europa, de stabilire a normelor sale de participare și de diseminare prevede instituirea unor măsuri pentru acordarea de asistență integrată pentru a *răspunde nevoilor antreprenorilor și ale antreprenoriatului*, menite să realizeze și să accelereze inovarea revoluționară pentru creșterea rapidă a pieței.

Oportunitățile de *educație și formare în domeniul antreprenoriatului* și dezvoltarea de competențe creative joacă un rol esențial pentru crearea unei noi generații de inovatori și consolidarea aptitudinilor celor existenți de a-și dezvolta afacerea la niveluri mai mari de succes. Accesul la antreprenori talentați, alături de accesul la servicii profesionale, la capital și la piețe la nivelul Uniunii, precum și reunirea actorilor-cheie din domeniul inovării în jurul unui obiectiv comun reprezintă principalele ingrediente necesare pentru dezvoltarea ecosistemului de inovare. Este necesară coordonarea eforturilor din întreaga Uniune, pentru a crea o masă critică de clustere și ecosisteme antreprenoriale interconectate la nivelul Uniunii. (Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2021)

Pe de altă parte, **la nivel național**, politicile și strategiile promovate în Republica Moldova care abordează antreprenoriatul și educația antreprenorială a tinerilor sunt stipulate într-un șir de acte legislative și documente de politici.

Codul Educației al Republicii Moldova

Codul Educației, la art. 11, lit. h), prevede formarea competențelor - cheie antreprenoriale și spirit de inițiativă. De asemenea, instituțiile de învățământ profesional tehnic pot desfășura activități de antreprenoriat în condițiile stabilite de Guvern, inclusiv în atelierele de producție proprii care desfășoară și activități comerciale.

Și instituțiile de învățământ superior pot desfășura, la fel, activități antreprenoriale și de transfer tehnologic. Consiliul pentru dezvoltare strategică instituțională din cadrul instituțiilor de învățământ superior sunt organele abilitate să ia decizii privind activitățile de antreprenoriat, parteneriatele public-private și cooperarea cu mediul de afaceri. (Monitorul Oficial Nr. 319-324, 2014)

Legea nr. 845/1992 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi

Cadrul legal general în domeniul reglementării activității de antreprenoriat este *Legea nr. 845 din 03-01-1992 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi*, care stabilește agenții economici care au dreptul, în numele lor (firmelor lor), să desfășoare activitatea de antreprenoriat în Republica Moldova și

determină principiile juridice, organizatorice și economice ale acestei activități și Codul Civil al RM. (Legis, 1992)

Strategia de dezvoltare „Educația 2030”

Republica Moldova promovează o politică educațională racordată la politicile educaționale europene și internaționale, relevantă pentru soluționarea problemelor și nevoilor actuale ale sistemului educațional și ale beneficiarilor acestuia. Strategia (care se află la etapa de proiect în elaborare) abordează problema ce ține de *formarea culturii antreprenoriale a tinerilor* și recunoaște nivelul scăzut de educație antreprenorială și economică a societății, în general, și a tinerei generații, în special. Astfel, una dintre orientările strategice ale Strategiei este promovarea educației antreprenoriale și economice la toate nivelurile sistemului de învățământ, în special pentru generația tânără. (Ministerul Educației, 2022)

Strategia de dezvoltare „Tineret 2030”

În cadrul acestei strategii, perspectiva *abilitării economice a tinerilor* urmează a fi abordată prin prisma necesității extinderii domeniilor de aplicare a metodelor de lucru cu tinerii în educația financiară, antreprenariat, abilitare economică etc. Raportul de evaluare finală a *Strategiei Naționale de Dezvoltare a Sectorului de Tineret 2020, Prioritatea III. Oportunități economice pentru tineri* a constatat faptul că locurile de muncă existente în Republica Moldova sunt remunerate modest și sunt neatractive pentru tineri. Încadrarea tinerilor pe piața muncii este marcată de opțiunea emigrării peste hotarele țării. Patru din zece emigranți sunt tineri de 16 - 30 ani, iar intențiile de emigrare în scop de muncă le exprimă, de asemenea, într-o pondere mai mare tinerii. (Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare , 2021)

Legea nr. 179/2016 cu privire la întreprinderile mici și mijlocii

Publicată în 2016, legea stabilește cadrul legal de activitate al întreprinderilor micro, mici și mijlocii, precum și măsurile de suport din partea statului pentru crearea și dezvoltarea lor. Sub incidența legii cad IMM-urile indiferent de tipul de proprietate și forma juridică de organizare, care, în totalitatea lor, constituie sectorul întreprinderilor mici și mijlocii, cu excepția persoanelor fizice care activează în baza patentei de întreprinzător și a persoanelor juridice de drept public.

Legea prevede faptul că Guvernul formează Consiliul consultativ pentru întreprinderile mici și mijlocii, fără personalitate juridică, care are ca sarcină analiza competitivității dezvoltării sectorului IMM-urilor, dezvoltarea competențelor și spiritului antreprenorial și înaintarea recomandărilor de îmbunătățire a mediului de dezvoltare a întreprinderilor mici și mijlocii.

La art. 16, *educația antreprenorială este orientată spre dezvoltarea spiritului antreprenorial* drept o competență fundamentală pentru învățare pe tot parcursul vieții și este obligatorie pentru includere în programele de studii și formare profesională la toate nivelurile. (Monitorul Oficial Nr. 306-313 art. 651, 2016)

Strategia pentru o economie incluzivă, durabilă și digitală 2030 (SEIDD 2030)

Proiectul Strategiei prevede, printre intervențiile de politici publice propuse, *eliminarea constrângerilor și stimularea activității antreprenoriale*. În special, pentru asigurarea implementării SEIDD 2030, proiectul prevede Programul național pentru promovarea activității antreprenoriale și

sporirea competitivității, ce țintește educarea culturii antreprenoriale, stimularea creării IMM-urilor și dezvoltării/creșterii competitivității acestor.

Mai mult, documentul analizează condițiile noi, inclusiv cauzate de schimbările climatice și impactul pandemiei COVID-19 asupra diferitor categorii ale cetățenilor (în special din grupurile vulnerabile) și companiilor, inclusiv asupra emigranților moldoveni, mulți din care au revenit în țară și se estimează că vor fi în căutarea unui loc de muncă sau a oportunităților pentru activitate antreprenorială în Republica Moldova. (Ministerul Economiei, 2022)

Capitolul 4

Percepția tinerilor privind antreprenoriatul la nivel național și regional

Capitolul 4. Percepția tinerilor privind antreprenoriatul la nivel național și regional

Domenii de viitor

Tinerii din Moldova sunt interesați să lanseze propria afacere. Peste 50% dintre respondenți vor lansa/dezvolta o afacere în următorii 10 ani și doar 21% dintre respondenți au o incertitudine privind domeniul în care își doresc o afacere. (UReport, 2022)

Cele mai atractive domenii de activitate pentru tineri sunt cele legate de management și business, știință și tehnologii, arte/comunicații, educație/servicii sociale și medicină și sănătate. (UReport, 2019)

Domeniile de viitor

în care tinerii și-ar dori să lucreze

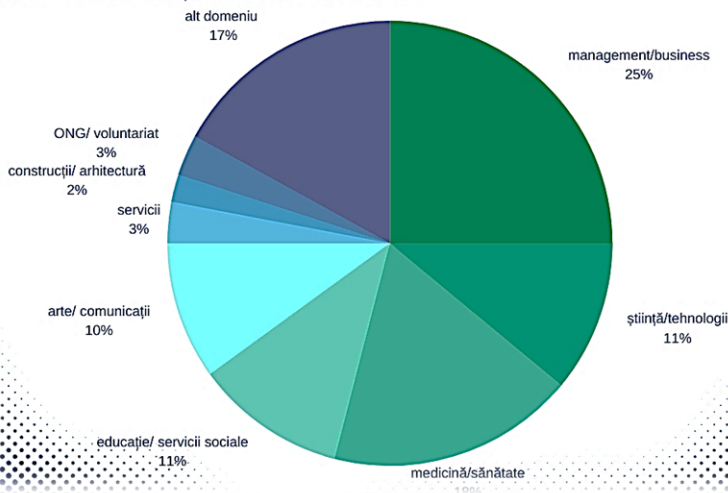

Diagrama 15. Elaborat de autor în baza sondajului U-Report, domeniile de viitor ale tinerilor antreprenori

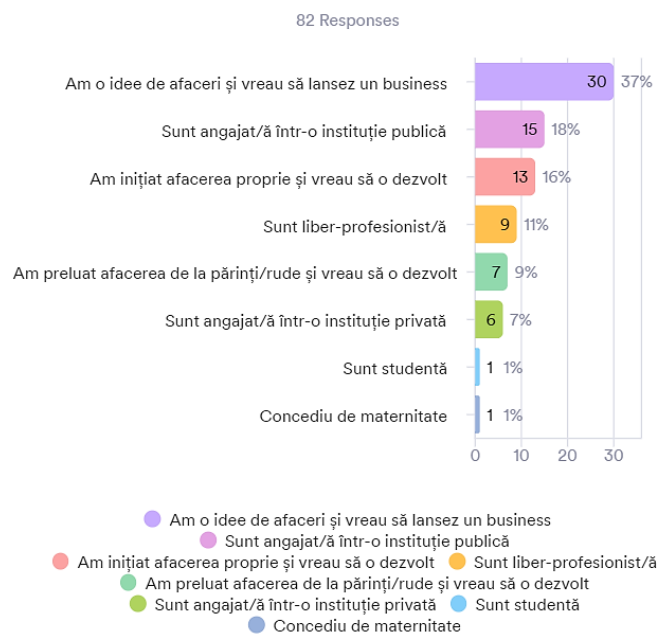

Diagrama 16. Întrebare chestionar: Care dintre următoarele situații ți se potrivește cel mai bine?

În regiunea Centru, majoritatea tinerilor au o idee de afaceri și vor să o dezvolte. 18% dintre tineri sunt angajați în cadrul instituțiilor publice, 16% au inițiat deja o afacere, 11% sunt liber profesioniști, și doar 9% dintre respondenți au preluat afacerile de la părinți sau lucrează în instituții private (7%).

La nivel individual, percepția tinerilor față de activitatea de antreprenoriat este variată. În cadrul unui focus grup, membra organizației JCI Ungheni a menționat: „...totul a pornit de la dorința unui câștig suplimentar. Am fost angajată într-o bancă anterior. Salariul nu era cel așteptat. Am pornit o afacere pentru a schimba asta. Am vrut să îmi gestionez timpul cum îmi doresc.”

La fel, în cadrul altui focus grup, antreprenorii care deja dezvoltă un business au declarat o altă perspectivă referitor la motivul inițierii unei afaceri: „... Oportunitatea de piață – o necesitate

“Am activat 6 ani în Rusia și am revenit cu experiență. Am vrut să demonstrez că se poate acasă.”
Irina, Rezina

Figura 7. Citat participantă la focus grup

identificată pe piață. Aveam nevoie de un venit suplimentar să mă determine să rămân în țară. Fiind angajat cu normă deplină, a fost mai greu. Dar am riscat.”

De cele mai multe ori, revenirea tinerilor de peste hotare este o motivație de a iniția o afacere la nivel local, pentru a se putea reintegra în societate.

Femeile în afaceri

Deoarece raportul de analiză cuprinde o abordare multidimensională, pentru înțelegerea diferențelor dintre antreprenori și antreprenoare am cercetat dacă femeilor le este mai dificil să inițieze o afacere în Moldova. Mai mult, stereotipurile cu privire la rolurile de gen ilustrează că în rândul antreprenorilor sunt încă asumate anumite comportamente fundamentate pe credințe discriminatorii, împărtășite de tinerele antreprenoare.

De exemplu, sondajul nostru arată că este o diferență foarte mică între părerile tinerilor referitor la poziția femeilor în afaceri și că ar putea să existe încă prejudecăți și tratamente diferite, mai ales în contextul în care un respondent la sondaj subliniază faptul că femeile sunt subestimate și cu greu câștigă încrederea celor din jur, atunci când încearcă să își lanseze o afacere într-un anumit domeniu.

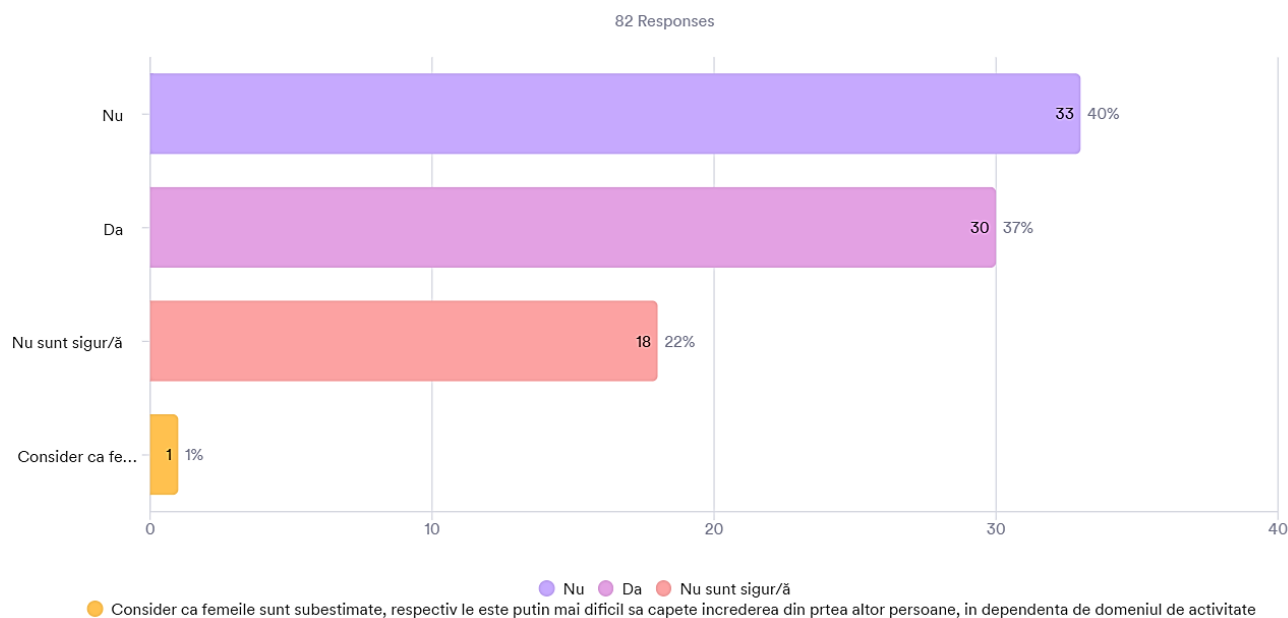

Diagrama 17. Întrebare chestionar: Consideri că fetelor/femeilor le este mai dificil să facă afaceri în Moldova?

Provocări și necesități

Tinerii întâmpină numeroase obstacole în lansarea sau dezvoltarea unei afaceri. La nivel național, peste 31% dintre respondenți nu au vârsta corespunzătoare pentru activitatea de antreprenariat, resurse financiare insuficiente (15%), cunoștințe și abilități insuficiente (15%), acces limitat la surse de finanțare (5%), de asemenea corupție, birocrăție și taxe (21%).

La nivel de regiune-țintă, 42% dintre tineri nu au resurse financiare necesare pentru investiția de bază, iar 25% simt nevoia de a-și consolida cunoștințele de bază pentru a începe sau a dezvolta o afacere.

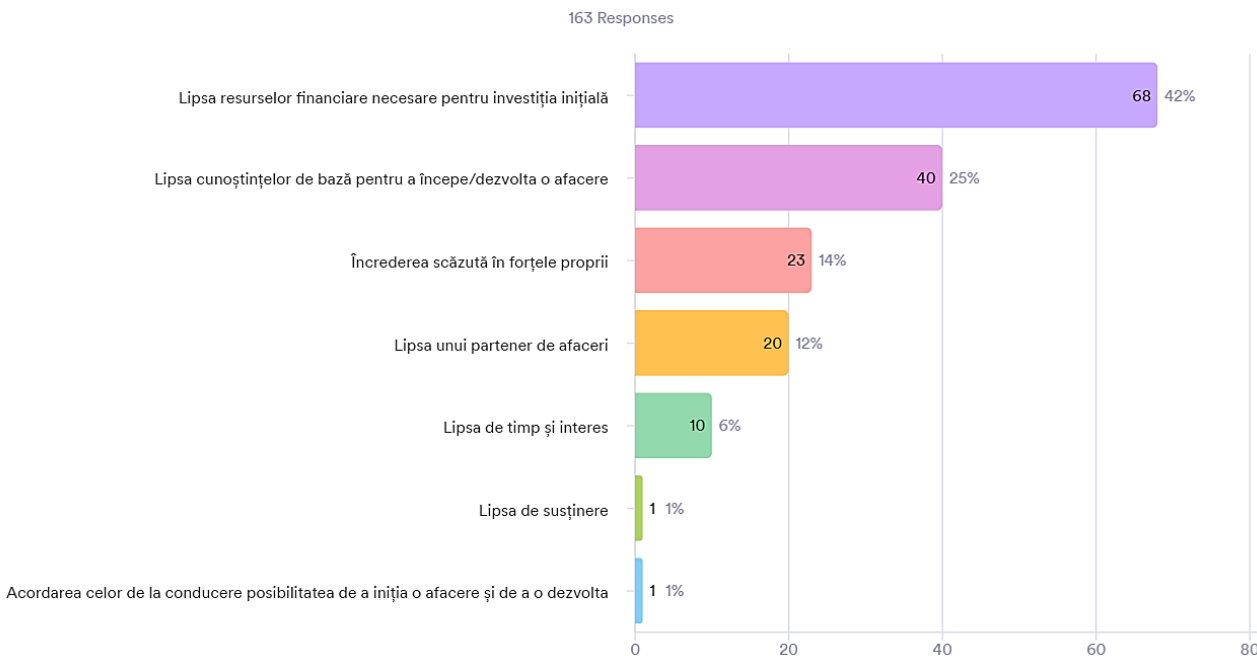

Diagrama 18. Întrebare chestionar: În opinia/experiența ta, care sunt cele mai des întâlnite obstacole în calea lansării unei afaceri?

Platforma U-Report a exemplificat alte temeri/frici ale tinerilor la nivel național. Majoritatea tinerilor din Moldova care își doresc să lanseze o afacere sunt îngrijorați de faptul că ar putea să piardă o sumă mare de bani sau nu au abilitățile și experiența necesară ca să înceapă o afacere. De asemenea, se poate observa faptul că îngrijorările diferă și în funcție de persoană.

La fel, tinerii sunt îngrijorați de procedurile legale și documentație, dar și găsirea clienților și concurența neloială care persistă în societate.

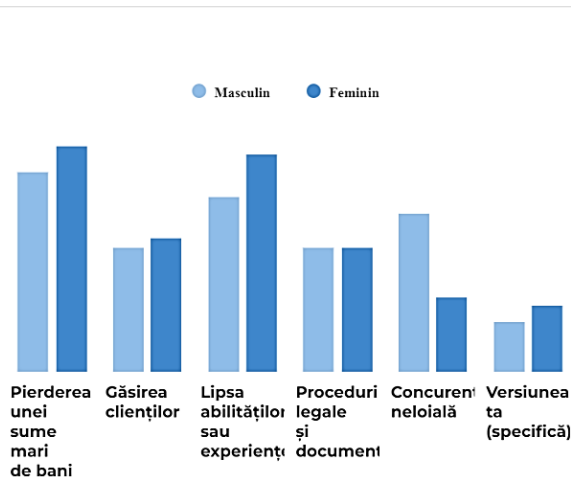

Figura 8. U-Report, Perspectiva tinerilor asupra dezvoltării antreprenoriatului, 2022

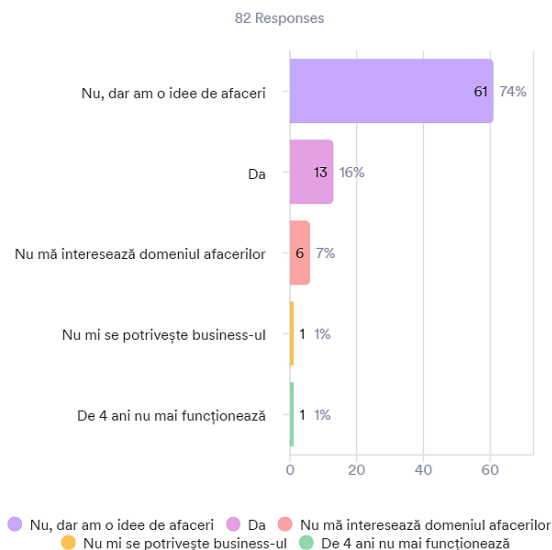

Diagrama 19. Întrebare chestionar: Ai o afacere?

Majoritatea tinerilor din regiunea-țintă își doresc să inițieze o afacere. 74% dintre respondenți nu au o afacere, dar își doresc să lanseze una, iar 16% deja au lansat o afacere. Cele mai răspândite forme organizatorico-juridice ale afacerilor tinerilor din regiune sunt Societatea cu Răspundere Limitată (77%), Gospodăria Țărănească (15%) și Întreprinderea Individuală (8%).

Domeniile de activitate ale tinerilor antreprenori sunt agricultura, silvicultura și pescuitul (23%), industria alimentară (23%), serviciile administrative (15%), învățământ (8%), construcții (8%) și alte domenii (23%).

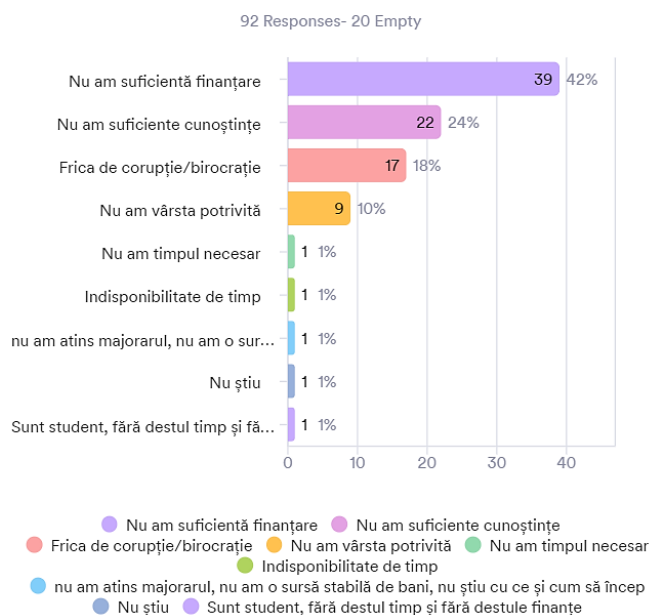

Figura 9. Întrebare chestionar: Dacă NU, de ce nu ai o afacere?

Pentru tinerii care încă nu și-au lansat afacerea, provocările sunt foarte diverse. **Cei mai mulți tineri consideră că lipsa resurselor financiare este cel mai mare impediment în calea lansării unei afaceri.**

Peste 42% dintre respondenți nu au suficientă finanțare ca să înceapă un business, iar peste 24% nu au suficiente cunoștințe în domeniu. De asemenea, un aspect important este faptul că tinerii consideră corupția și birocrăția un impediment serios.

O altă provocare este planificarea afacerii. Tinerii U-reporteri menționează cele mai importante competențe ale unui/unei antreprenor/oare ca fiind managementul și planificarea strategică (29%), finanțe și management financiar (23%), marketing și vânzări (22%), cunoștințe juridice (11%) și alte competențe.

În regiunea-țintă, tinerii se documentează în alte domenii ce diferă ca intensitate de interes față de necesitățile tinerilor din Moldova. Astfel, tinerii se informează în marketing, branding și social media (20%), înregistrarea unei afaceri (19%), managementul afacerii (19%), managementul financiar și contabilitatea (16%), managementul riscurilor (15%) și managementul resurselor umane (10%).

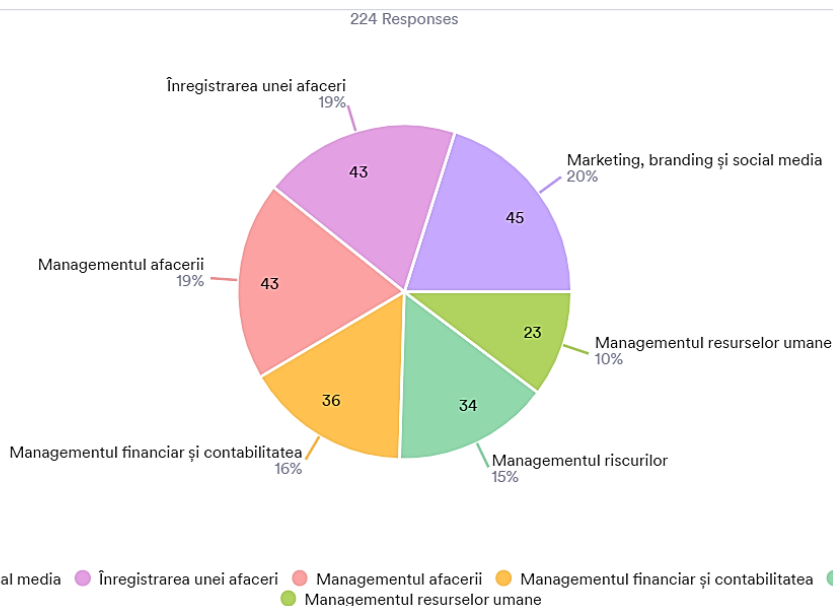

Diagrama 20. Întrebare chestionar: Dacă planifici dezvoltarea unei afaceri, din ce domeniu ai vrea să te documentezi în primul rând?

Profilul antreprenorului/oarei

U-Report a evidențiat că principala abilitate a tânărului antreprenor din Moldova este **gândirea strategică** (42%), soluționarea problemelor (17%) și munca în echipă (15%). Comparativ cu această opinie, **tinerii din regiunea-țintă consideră** că cea mai importantă abilitate a unui/unei antreprenor/oare este **gândirea critică și soluționarea problemelor** (34%), viziunea strategică (28%), comunicarea eficientă (23%), inteligența emoțională (14%), la care s-au alăturat câteva sugestii precum implicarea, optimismul și curajul (2%).

A fi un antreprenor înseamnă a avea atitudine, motivație și dorința de a reuși. Toți antreprenorii de succes au câteva calități comune și au un mod similar de a gândi. Sunt disciplinați și deschiși la orice idee nouă pe care o întâlnesc, au o viziune inovativă și inteligență emoțională.

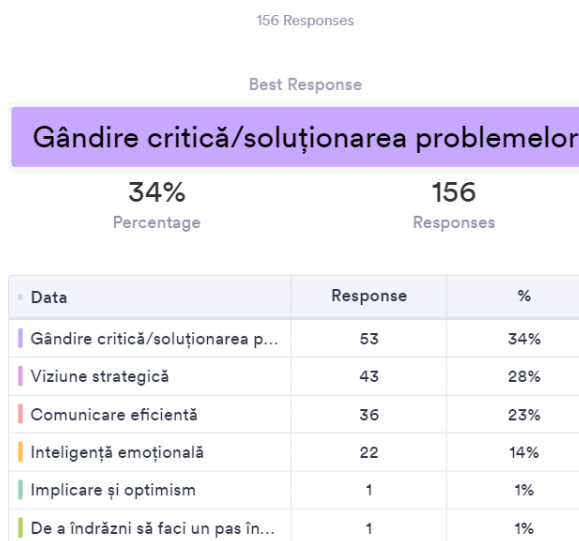

Figura 10. Întrebare chestionar: Cum crezi, care este cea mai importantă abilitate a unui/unei antreprenor/oare?

Best Response

Sunt începător/oare și vreau să particip la un curs de instruire în afaceri

44%
Percentage102
Responses

Data	Response	%
Sunt începător/oare și vreau să particip la un curs de instruire în afaceri	45	44%
Sunt pasioat de domeniul IT&Digital și vreau să particip la un curs de i...	12	12%
Am un plan de afaceri și caut un program de mentorat	12	12%
Am lansat afacerea, dar am nevoie de suport și ghidare	9	9%
Am o idee inovativă de business și vreau să particip la un concurs de ...	23	23%
Sunt studentă	1	1%

Figura 11. Întrebare chestionar: Care dintre următoarele situații ți se potrivește cel mai bine?

Profilul tinerilor respondenți la sondaj se încadrează în categoria începătorilor care își doresc o afacere și au nevoie de cunoștințe antreprenoriale și resurse financiare. 44% dintre respondenți sunt începători și doar 9% au lansat deja afacerea însă au nevoie de suport și ghidare în dezvoltarea de mai departe. Totodată, tinerii din regiunea-țintă sunt creativi și întreprinzători, 23% dintre respondenți având o idee inovativă de business cu care ar participa în cadrul unui concurs de granturi.

Într-o altă ordine de idei, Alianța Întreprinderilor Mici și Mijlocii din Moldova (AIM) împreună cu câteva organizații partenere a desfășurat trei runde de consultări și a mobilizat membri, antreprenori și organizații de suport să contribuie la **Programul Național pentru Promovarea Antreprenoriatului și Creșterea Competitivității pentru anii 2022-2026**, document strategic elaborat de Ministerul Economiei.

Drept rezultat a fost elaborată o listă cu propuneri la care au contribuit mai mult de 100 de antreprenori, inclusiv, asociații de business și organizații de suport care însumează mai mult de 2000 de antreprenori. Scrisoarea a fost cosemnată de 10 asociații de business, A.O. Asociația Femeilor de Afaceri din mun. Bălți, Asociația Femeilor Antreprenoare din Moldova (AFAM), Asociația Companiilor de Creație din Moldova (COR), Asociația Națională a Restaurantelor și Localurilor de Agreement din Republica Moldova (MĂR), JCI Moldova, Asociația Națională pentru Turism Receptor și Intern din Moldova (ANTRIM), Asociația Oamenilor de Afaceri din Găgăuzia NEXT, Asociația Consumatorilor și Producătorilor Ecologici și Artizanalii din Moldova EcoLocal și Academia Rockit, inclusiv AIM. (AIM, 2022)

Tinerii din regiunea-țintă consideră că în Moldova educația antreprenorială lipsește, iar informațiile cu privire la finanțările nerambursabile sunt insuficiente. În ultimii ani, un accent sporit a fost pus pentru finanțările în domeniul agricol, iar industria a fost lăsată în umbră. Totodată, tinerii susțin că a fost limitat accesul la finanțare pentru antreprenorii din Chișinău, fiind considerată zonă dezvoltată. De asemenea, ei constată că mediul de afaceri este unul relativ favorabil și simt necesitatea implicării mai eficiente a statului, prin politici de susținere a antreprenoriatului în rândul tinerilor.

Capitolul 5

Educația antreprenorială în rândul tinerilor

Capitolul 5. Educația antreprenorială în rândul tinerilor

Nivelul de studii

Educația joacă un rol esențial în schimbarea prejudecăților și culturii antreprenoriale în rândul tinerilor și încurajarea unui ecosistem antreprenorial mai bine dezvoltat. Sistemul de învățământ și furnizorii de formare profesională continuă depun eforturi pentru consolidarea competențelor antreprenoriale la tineri și modificarea percepției față de domeniul antreprenoriatului în Moldova.

În cadrul sondajului desfășurat, **majoritatea tinerilor respondenți au studii superioare (44%)**, urmată de categoria tinerilor cu studii primare/gimnaziale/liceale (21%).

Tabel 7. Întrebare chestionar: Care este nivelul studiilor tale?

În ultimii ani au fost lansate mai multe programe naționale, servicii de afaceri și inițiative de sprijin pentru tinerii antreprenori. Totuși, la nivel regional și, mai ales, local, domeniul instruirii inițiale și dezvoltării afacerilor rămâne precar susținut. Datele statistice analizate în procesul de cercetare pe domeniul antreprenoriatului în rândul tinerilor demonstrează că datorită spiritului creativ și al inovației, tinerii sunt mai predispuși să inițieze o afacere (44,4%), comparativ cu adulții (24,99%). (ODA, 2017)

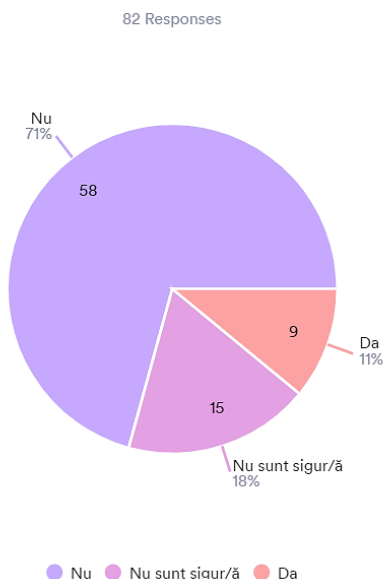

Diagrama 21. Întrebare chestionar: Consideri că educația primită în școală/liceu/universitate îți pregătește pe tineri pentru a deveni antreprenori?

Tinerii consideră că educația primită în școală/liceu/universitate nu îi pregătește suficient pe tineri pentru a deveni antreprenori. La nivel național, 71% dintre respondenți au menționat că în școală nu se predau lecții de antreprenoriat.

Referitor la nivelul de predare și percepția tinerilor față de calitatea lecțiilor de antreprenoriat predate în școală, **doar 33% din tineri au apreciat lecțiile ca fiind foarte bune.** De asemenea, se observă un interes sporit față de educația antreprenorială în școli. 71% dintre tineri au menționat că le-ar plăcea să studieze lecții de antreprenoriat în cadrul programului de școală. (UReport, 2020)

Relația între statutul de ocupare al tinerilor, pe de o parte, și participarea acestora la procesul de educație sau formarea profesională, pe de altă parte, poate fi prezentată prin următoarele categorii:

- tineri care nu fac parte din populația ocupată și care nu urmează un nivel de educație și un curs de formare profesională (grupul NEET);

- tineri care nu fac parte din populația ocupată, dar urmează un nivel de educație și/sau un curs de formare profesională;
- tineri care fac parte din populația ocupată, dar nu urmează un nivel de educație și un curs de formare;
- tineri care fac parte din populația ocupată și, totodată, urmează un nivel de educație și/sau un curs de formare profesională;
- tinerii care sunt plecați peste hotare la lucru sau în căutare de lucru pentru o perioadă de până la un an și nu urmează un nivel de educație și un curs de formare profesională.

Analiza repartizării tinerilor după aceste categorii diferă mult de la o grupă de vârstă la alta. Astfel, **pentru tinerii de 15-19 ani activitatea principală este dobândirea unei profesii**: 87,0% din ei nu lucrează, dar sunt încadrați în procesul de educație/formare profesională.

În rândul persoanelor de 20-24 ani ponderea acestei categorii scade până la 32,0%. În grupele de vârstă 25-29 ani și 30-34 ani ponderea acestei categorii de tineri este nesemnificativă.

Eficiența programelor de antreprenorat

În Regiunea Centru, 71% din tineri consideră că programele de antreprenorat nu sunt suficiente pentru dezvoltarea gândirii antreprenoriale în rândul tinerilor.

În ultimii ani, în contextul importanței educației antreprenoriale pentru statele europene, au fost elaborate diferite studii, având ca scop evaluarea impactului educației antreprenoriale. Potrivit unui articol (Alexandra Novac & Natalia Vinogradova, 2019), dezvoltarea și promovarea educației antreprenoriale este evidențiată într-o serie de documente strategice ale UE.

Una din primele referiri privind importanța educației antreprenoriale pentru Europa a fost făcută în anul 2003 prin publicarea *Cărții verzi europene privind spiritul antreprenorial în Europa*. La nivelul UE, aceasta a fost prima legătură politică dintre educație și formare și dezvoltarea culturii antreprenoriale și a abilităților antreprenoriale. După aceasta a urmat o serie de grupuri de experți, conferințe și documente de bune practici, inclusiv *Agenda de la Oslo (2006)*. În premieră, Agenda de la Oslo a solicitat statelor membre să „lanseze strategii naționale pentru educația antreprenorială, cu obiective clare care să acopere toate etapele educației”. (Council of the European Union, 2014)

Educația antreprenorială este diferită față de educația tradițională academică și pune accent pe dezvoltarea unor atitudini și competențe antreprenoriale, care pot fi obținute prin interacționarea cu alți antreprenori, istorii de succes, împărtășirea bunelor practici și a experiențelor. De aceea,

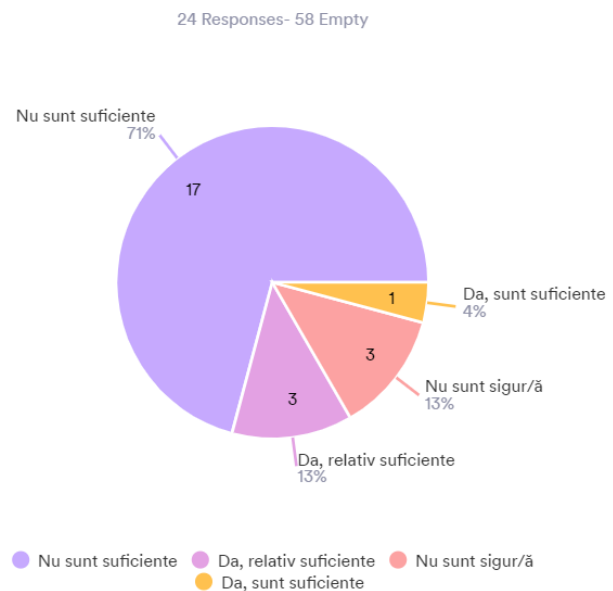

Diagrama 22. Întrebare chestionar: În opinia ta, programele antreprenoriale existente în Moldova sunt suficiente pentru dezvoltarea gândirii antreprenoriale în rândul tinerilor?

aproape 87% din tineri consideră că instruirea antreprenorială este o necesitate prioritară pentru a începe o afacere de succes.

Pe parcursul ultimilor 5 ani, doar 39% din tineri au participat la cursuri de instruire în afaceri, fie din proprie inițiativă (30%) sau ca și condiție pentru a accesa o finanțare sau suport (9%). Majoritatea tinerilor din regiune (61%) nu au participat la vreun curs de instruire, dar manifestă o deschidere spre a studia noi competențe și abilități.

Referitor la instruirile care definesc cel mai bine domeniile de viitor ale unor afaceri profitabile, 29% din tinerii respondenți consideră educația antreprenorială și dezvoltarea afacerilor o necesitate. Urmată de educația digitală și tehnologiile informaționale (21%) și instruirile în social media și marketing (18%), tinerii consideră aceste domenii ca fiind emergente și manifestă un interes aparte pentru dobândirea cunoștințelor.

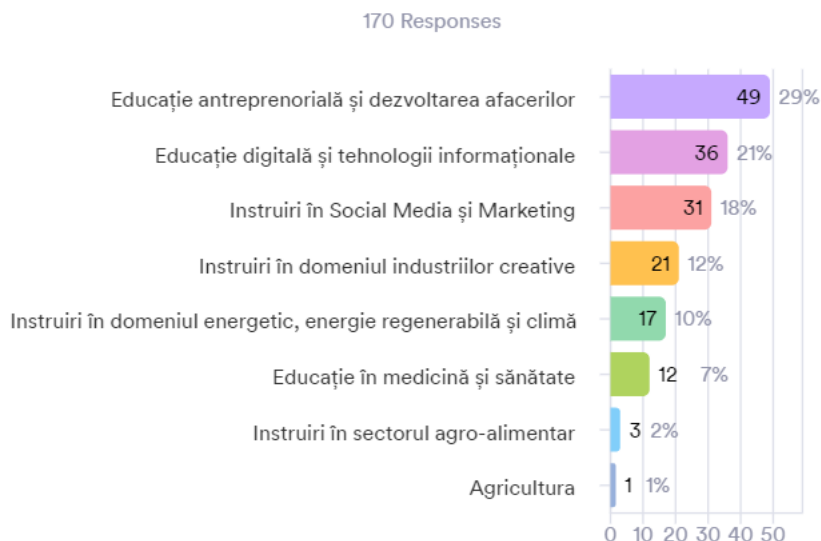

Diagrama 23. Întrebare chestionar: În opinia ta, care dintre instruirile definesc cel mai bine domeniile de viitor ale unor afaceri profitabile?

Tinerii din Moldova consideră că tehnologiile digitale vor contribui la dezvoltarea personalității (68%) și evoluarea pe plan profesional (70%). Cele mai accesibile metode pentru consolidarea capacităților în domeniul tehnologiilor digitale sunt programele de practică (36%), centrele de tineret (21%) și școala (41%). (UReport, 2018)

UE se va angaja în mod activ într-o activitate de informare și diplomație economică dedicată IMM-urilor pentru a sprijini accesul acestora la piețele țărilor terțe. Oportunitățile oferite antreprenorilor europeni vor fi extinse prin programul global Erasmus pentru tinerii antreprenori, prin care aceștia vor putea dobândi noi experiențe pe piețele țărilor terțe.

Rețeaua reprezentanților pentru IMM-uri este un instrument important pentru asigurarea acestui parteneriat între UE și statele membre. Aceasta reprezintă autoritățile naționale ale statelor membre responsabile de politica privind IMM-urile și asigură o legătură organică între aceste autorități, comunitățile locale de afaceri și UE. Odată cu reînnoirea mandatului său în 2020, rolul rețelei a fost întărit, iar interacțiunea sa cu organismele și autoritățile regionale a fost consolidată. Pentru a completa activitățile rețelei reprezentanților pentru IMM-uri (care aparțin sectorului public), Comisia colaborează îndeaproape cu ambasadorii pentru antreprenoriatul strategic, un nou grup consultativ de antreprenori din întreaga Europă, care joacă rolul unui grup de testare.

În prezent, domeniul antreprenoriatului este abordat într-o serie de strategii și planuri de acțiuni la nivelul UE prin cadrul programatic 2021 – 2027. *Strategia pentru IMM-uri pentru o Europă sustenabilă*

și digitală are drept scop valorificarea potențialului IMM-urilor europene de toate tipurile de a conduce dubla tranziție. (European Commission, 2020)

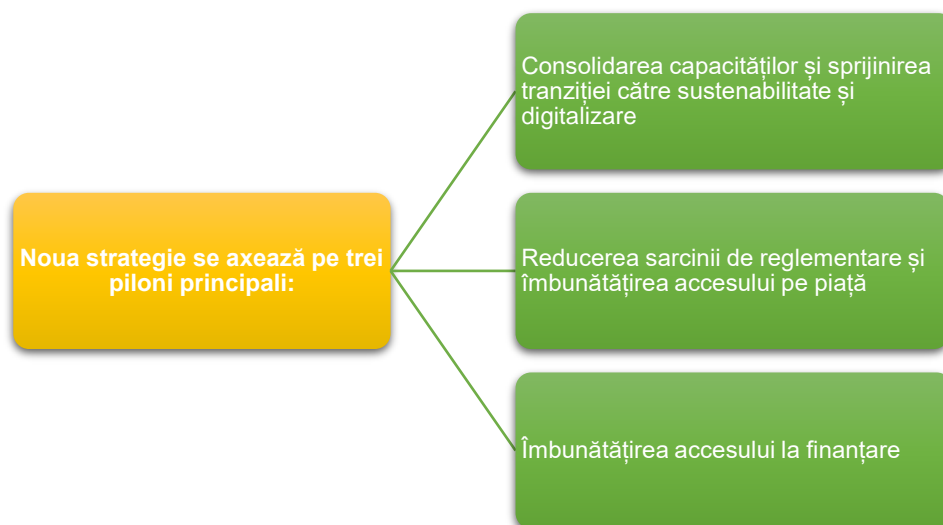

Figura 12. Strategia pentru IMM-uri pentru o Europă sustenabilă și digital, 2020

Educația și formarea antreprenorială în Moldova este în concordanță cu tendințele europene în ceea ce privește organizarea de conferințe și discuții pe tema antreprenoriatului, programe specifice în cadrul instituțiilor de învățământ, programe de mentorat și suport pentru tinerii antreprenori.

EntreComp

Cadrul european de competențe antreprenoriale (EntreComp) creează o înțelegere comună a cunoștințelor, abilităților și atitudinilor necesare pentru a deveni antreprenorial, subliniind în același timp faptul că antreprenoriatul este o competență pe care toți cetățenii ar trebui să aibă posibilitatea de a o dezvolta. Cadrul urmărește, de asemenea, să creeze un limbaj comun între nivelurile diferite de educație și formare, precum și să creeze o punte între lumea educației și a muncii. (Comisia Europeană, 2016)

EntreComp recunoaște oportunitatea de a fi antreprenorial în orice situație: de la programa școlară la inovarea la locul de muncă, de la inițiative comunitare la învățarea aplicată la universitate. Competența antreprenorială este astfel recunoscută ca o *competență pentru viață*, relevantă pentru dezvoltarea și împlinirea personală, găsirea și progresul în angajare, precum și inițierea de noi întreprinderi, de la campanii comunitare și întreprinderi sociale până la noi afaceri înființate. În consecință, competențele descrise în EntreComp nu sunt neapărat legate direct de înființarea/conducerea unei companii, ci se referă la mentalitatea antreprenorială (cum ar fi identificarea oportunităților, viziunea, gândirea etică și durabilă, valorizarea ideilor, motivația și perseverența, mobilizarea resurselor, învățarea prin experiență, planificare și management etc.).

Un studiu realizat de NFTE, arată că educația antreprenorială în rândul tinerilor oferă multe beneficii convingătoare, iar cea mai importantă dintre ele arată că metoda de atingere a propriilor interese și

abilități ale unui tânăr este o modalitate dovedită de a-i menține implicați în educație, chiar și atunci când viitorul pare incert. (Network for Teaching Entrepreneurship, 2022)

Gândirea antreprenorială reprezintă un set de caracteristici, comportamente și abilități care îi ajută pe tineri să identifice și să profite la maximum de oportunități, să depășească și să învețe din eșecuri și să reușească într-o varietate de situații neprevăzute. Echiparea tinerilor cu abilități și trăsături specifice antreprenorilor conduce la acțiune și este esențială în economia actuală, unde nevoile și oportunitățile evoluează mai rapid și mai fluid ca altădată. Același studiu amintit mai sus, pune accent pe opt domenii de bază:

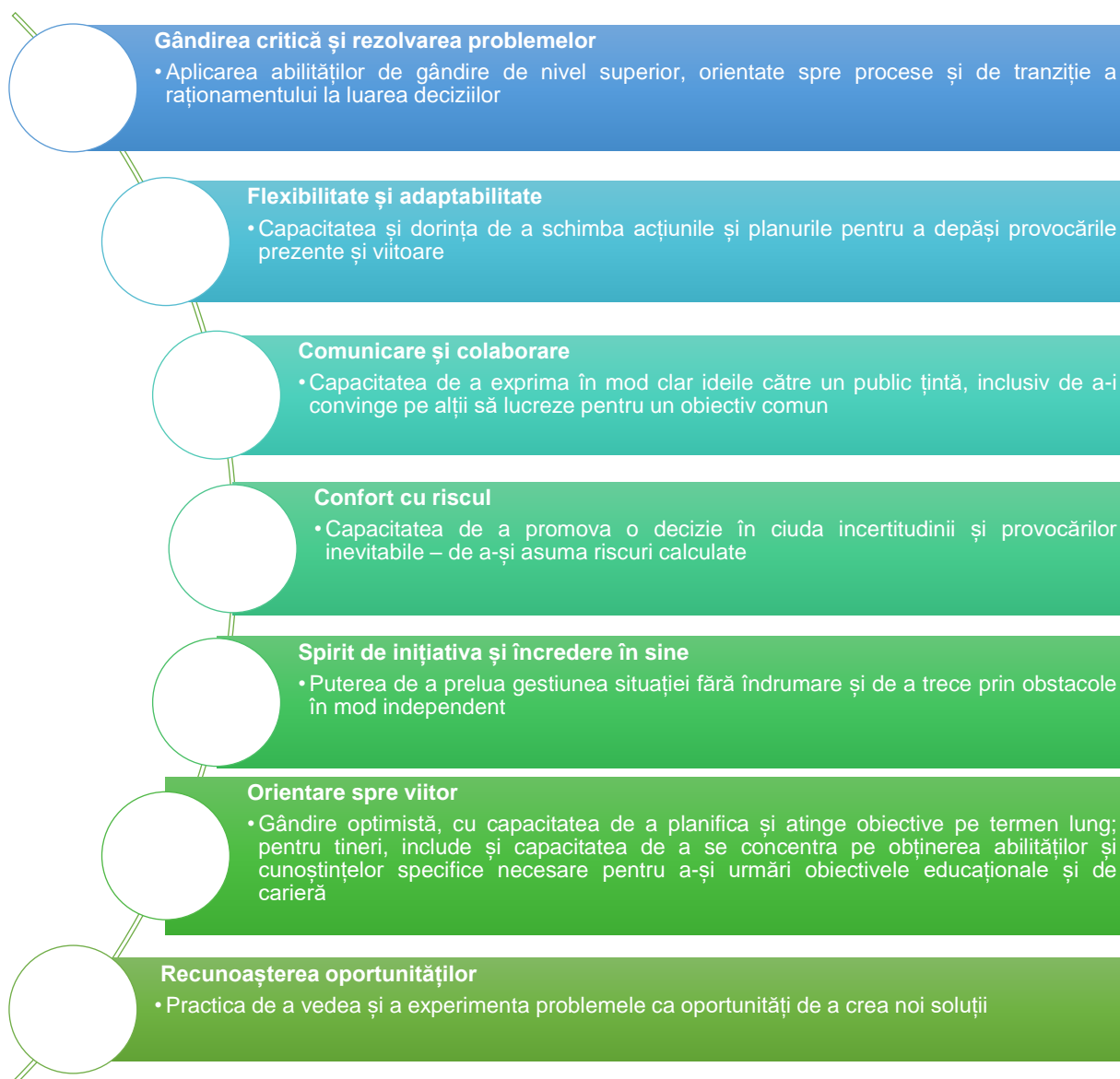

Figura 13. Domenii de bază ale gândirii antreprenoriale

De asemenea, dezvoltarea și promovarea educației antreprenoriale este evidențiată într-o serie de documente strategice la nivelul UE. Promovarea spiritului antreprenorial în educație drept competență-cheie îi încurajează pe tineri să fie întreprinzători, să găsească soluții inovatoare la

problemele din societate și să creeze produse care să adauge valoare socio-economică. Dezvoltarea spiritului antreprenorial este sprijinită prin mai multe acțiuni derulate în cadrul programului Erasmus+ (Comisia Europeană, 2022) și au fost create mai multe instrumente pentru a-i ajuta pe cetățenii UE să își dezvolte o mentalitate orientată către antreprenariat, printre care HEInnovate pentru instituțiile de învățământ superior. (European Commission's DG Education and Culture & OECD, 2022)

Conform definiției oferite de *Legea cu privire la întreprinderile mici și mijlocii*, educația antreprenorială înseamnă dezvoltarea spiritului antreprenorial prin educație formală și non-formală pe tot parcursul vieții, axată pe formarea de cunoștințe, abilități și competențe de inovare, creativitate și de asumare a riscurilor, precum și de abilități specifice de afaceri în ceea ce privește planificarea și gestionarea proiectelor pentru realizarea unor obiective, cunoștințe privind modul de a începe și a conduce cu succes o întreprindere, a unor alte atribute și aptitudini general aplicabile, care reprezintă temelia antreprenoriatului;

Antreprenoriatul este important pentru inovare, crearea de locuri de muncă și creștere economică. De asemenea, poate consolida incluziunea socială și poate aborda provocările societale prin politici pentru antreprenoriatul incluziv și antreprenoriatul social.

Capitolul 6

Analiza platformelor locale și regionale de suport în afaceri pentru tineri antreprenori

Capitolul 6. Analiza platformelor locale și regionale de suport în afaceri pentru tineri antreprenori

Platforme regionale

Oportunitățile de finanțare la nivel european sunt diverse și au fost transpuse prin programe educaționale precum Erasmus+ (sub responsabilitatea Direcției Generale Educație și Cultură), pe de o parte, și a fondurilor structurale și de investiții precum programul Invest EU pentru finanțări, pe de altă parte, în cadrul a diverse platforme regionale de suport. (European Commission, 2022)

Wegate

Comisia Europeană promovează *emanciparea economică a femeilor și antreprenoriatul femeilor*. Pe baza nevoilor exprimate de femeile antreprenori, Comisia a încurajat crearea de rețele și schimburile de bune practici, precum și inițiative care le ajută pe femei să își dezvolte încrederea în abilitățile lor. (European Commission, 2021)

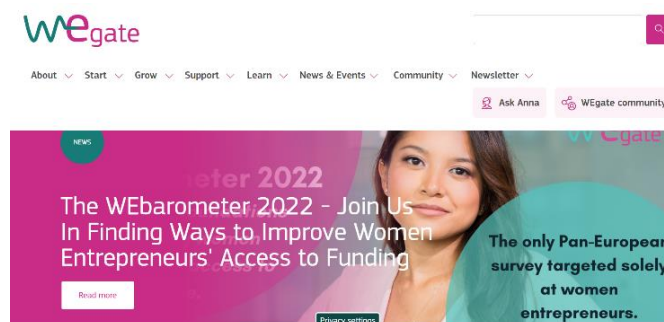

Figura 14. Platforma de suport Wegate

Pentru a ajuta femeile să creeze și să conducă companii de succes, platforma online la nivel european WEgate reunește toate inițiativele care sprijină antreprenoriatul femeilor într-o singură platformă dedicată femeilor antreprenoare și nevoilor acestora legate de pornirea, finanțarea și gestionarea afacerilor lor. Intenția este de a crea un hub pentru conectarea femeilor antreprenoare cu organizații de sprijin la nivel local, regional, național și european, facilitându-le astfel accesul la rețelele de mentorat și de afaceri din întreaga Europă.

Enterprise Europe Network (EEN)

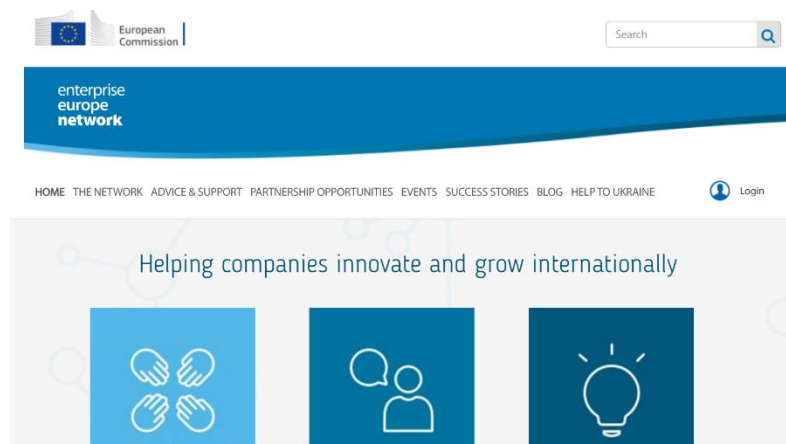

Figura 15. Platforma de suport Enterprise Europe Network

Un instrument cheie în strategia Uniunii Europene pentru *stimularea creșterii economice și crearea locurilor de muncă* este Enterprise Europe Network (EEN), rețea de centre care oferă sprijin IMM-urilor inovative și ambițioase să se extindă pe plan internațional.

De asemenea, Rețeaua EEN are un grup de antreprenorat pentru femei pe Facebook, care reunește 21 de organizații partenere din 14 țări.

Grupul conectează femeile antreprenoare la activitățile rețelei de sprijin pentru afaceri și inovare și oferă servicii concrete, cum ar fi parteneriate de afaceri, accesul la piețele externe, cooperarea cu rețelele locale, precum și accesul la finanțare UE. (Comisia Europeană, 2021)

În Republica Moldova, Enterprise Europe Network este reprezentată de un consorțiu format din Camera de Comerț și Industrie, Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului, Agenția pentru Inovare și Transfer Tehnologic și Rețeaua de Transfer Tehnologic din Moldova.

Figura 16. Platforma de suport Enterprise Europe Network Republica Moldova

Serviciile oferite de către rețea pentru tinerii din Moldova sunt diverse și includ:

- ✚ **Servicii de informare și consultanță** privind legislația europeană, standarde și drepturi de proprietate (IPR); informații și sfaturi practice despre reglementările și oportunitățile pieței europene a bunurilor și serviciilor, inclusiv despre sistemele de impozitare și alte taxe valabile la export. Acces la cadrul legislativ european și posibilitatea de a contribui la formarea și îmbunătățirea politicilor UE pentru IMM-uri prin transmiterea punctului de vedere în cadrul consultărilor publice europene.
- ✚ **Oportunități de cooperare în afaceri** – acces spre noi piețe și internaționalizare; asistență pentru identificarea partenerilor de afaceri și a tehnologiilor necesare în procesul de internaționalizare; organizarea de evenimente de brokeraj, misiuni economice, conferințe și ateliere de lucru; realizarea profilului companiei și publicarea în baza de date EEN. Rețeaua gestionează cea mai mare bază de date cu oportunități de afaceri din Europa prin intermediul căreia companiile pot stabili parteneriate internaționale.
- ✚ **Servicii de inovare și transfer tehnologic** – consilierea IMM-urilor inovatoare pentru a avea acces la finanțare pentru Cercetare și Inovare (de exemplu Orizont Europe, Instrumentul pentru IMM-uri); asistență în identificarea tehnologiei potrivite pentru îmbunătățirea inovației; informații despre politicile și programele de inovare, cercetare și dezvoltare tehnologică; sprijinirea creării de sinergii cu alți actori în domeniul cercetării.

Kickstarter – platformă de crowdfunding

Regulamentul (UE) 2020/1503 al Parlamentului European și al Consiliului din 7 octombrie 2020 stipulează faptul că finanțarea participativă se afirmă din ce în ce mai mult ca o formă consacrată de finanțare alternativă pentru întreprinderile nou-înființate (start-up-uri) și pentru întreprinderile mici și mijlocii (IMM-uri), bazată de obicei pe investiții mici. (Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2020)

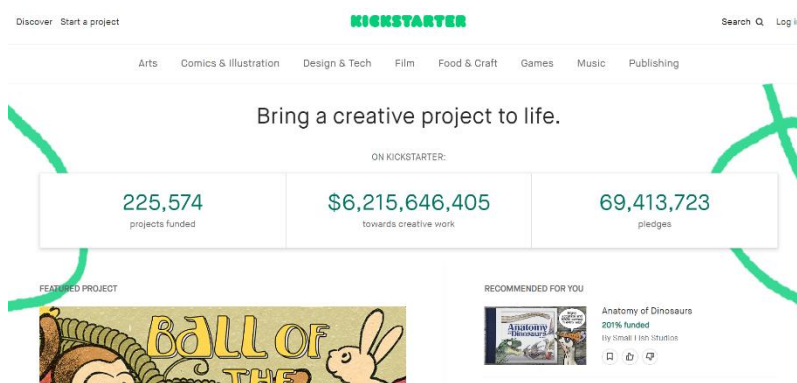

Figura 17. Platforma de crowdfunding Kickstarter

Finanțarea participativă reprezintă un mod de a atrage fonduri pentru a finanța ideile de afaceri. În cazul unui start-up, crowdfunding-ul crește șansele de a obține finanțări de la un număr mare de persoane prin intermediul platformelor online și reprezintă o metodă inovativă de identificare a

resurselor financiare necesare pentru punerea în practică a ideilor noi, proiectelor sau dezvoltarea unor afaceri existente.

Lipsa accesului la finanțare pentru IMM-uri reprezintă o problemă chiar și în statele membre UE unde accesul la finanțarea bancară a rămas stabil pe parcursul crizelor financiare. Finanțarea participativă a devenit o modalitate consacrată de finanțare a activităților economice ale persoanelor fizice și juridice. O astfel de finanțare se desfășoară prin intermediul platformelor online; activitățile economice sunt de regulă finanțate de un număr mare de persoane sau de organizații; iar afacerile, inclusiv start-up-urile, atrag sume relativ mici de bani.

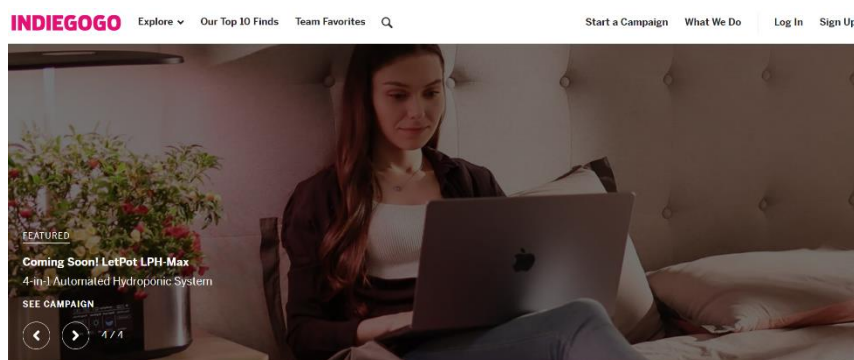
Avantajele platformelor de crowdfunding sunt multiple. În primul rând, IMM-ul care încearcă să obțină finanțare are acces la o platformă cu expunere maximă. În al doilea rând, o afacere la început de drum are mai multe șanse de succes pentru finanțarea participativă spre deosebire de finanțarea clasică prin creditare bancară sau investitori.

Un alt aspect important este *percepția riscurilor*. În cazul finanțărilor de tip crowdfunding, o idee de afaceri inovativă poate fi ușor prezentată tuturor celor care doresc să susțină un început de business, pe când potențialii investitori sau instituțiile bancare pot să considere riscul ca fiind prea mare pentru a investi în proiect.

Kickstarter este una dintre cele mai cunoscute platforme de crowdfunding din lume, lansată în anul 2009. De la înființare, prin intermediul platformei au fost finanțate peste 225 mii de proiecte, cu o valoare totală de peste 6 mlrd de dolari. Kickstarter este condus de două tipuri de utilizatori: creatori și susținători. Fondatorii Kickstarter au anunțat disponibilitatea unui program nou în 2018, destinat mai mult finanțatorilor. Pe lângă persoanele fizice, [Kickstarter Patrons](#) se adresează instituțiilor care doresc să susțină financiar viitorii antreprenori. În plus, pot deveni Patrons atât organizațiile non-profit, cât și companiile comerciale (for-profit).

Kickstarter nu este disponibil în toate țările; adică, deși se pot finanța proiecte, nu se poate înscrie un proiect decât dacă este unul dintr-un stat agreat de platformă. Se aplică un comision de 5% pe fondurile strânse și procesatorul de plăți mai aplică o taxă de 3-5% pe fiecare sumă transferată. După ce s-a închis finanțarea, proiectele nu mai pot fi editate sau îndepărtate.

Indiegogo – platformă de crowdfunding

Find it first on Indiegogo.

Figura 18. Platforma de crowdfunding Indiegogo

Indiegogo este o platformă americană cu sediul în San Francisco, California. Percepe o taxă de 5% pentru contribuții, care se adaugă taxelor de procesare a plăților, de 3% + 0,30 dolari per tranzacție.

În 2014, platforma a lansat Indiegogo Life (redenumit Generosity.com), un serviciu pe care oamenii îl pot folosi pentru a strânge bani pentru situații de

urgență, cheltuieli medicale, sărbători sau alte evenimente de viață. Indiegogo Life nu percepe o taxă pe finanțări.

Utilizatorii cu vârste cuprinse între 13 și 17 ani nu pot utiliza site-ul fără acordul părinților sau al tutorelui legal. Nu se pot crea campanii care încearcă să strângă fonduri pentru activități ilegale, care sunt în mod clar inventate sau care pretind că fac ceva ce este de fapt imposibil.

Pe ambele platforme, creatorii de proiecte au un control 100% asupra produselor și serviciilor lor. Nici o platformă nu permite participanților să devină investitori sau acționari și nici nu se pot califica ca investitori acreditați să participe la orice profit financiar.

Patreon – platformă de crowdfunding

Platforma Patreon a fost fondată în 2013 și are sediul, de asemenea, în San Francisco. Este o platformă americană care oferă instrumente pentru creatorii de conținut ce doresc să instituie abonamente pentru susținătorii lor. Creatorii și artiștii obțin venituri lunare, oferind recompense și avantaje abonaților lor.

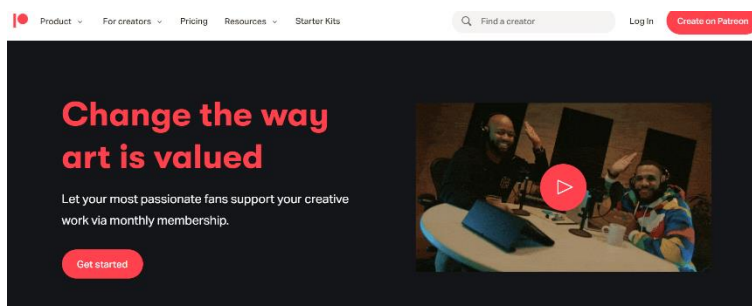

Figura 19. Platforma de crowdfunding Patreon

Patreon percepe un comision de la 5 până la 12% din venitul lunar al creatorilor, pe lângă taxele de procesare a plăților. Platforma este utilizată de creatori de pe YouTube, desenatori BD, scriitori, podcasteri, muzicieni.

Sprijină – platformă de crowdfunding

Figura 20. Platforma de crowdfunding Sprijină

Sprijină este o platformă românească de strângere de fonduri și funcționează după aceleași principii ca și cele din străinătate și este deschisă atât persoanelor fizice, cât și juridice. După crearea unui cont de utilizator, următoarea etapă implică crearea campaniei de finanțare în detaliu.

Este important ca descrierea să fie cât mai bogată și fotografiile și clipurile video să explice în ce constă proiectul, de ce e nevoie de bani și cum vor fi recompensați susținătorii. După finalizarea proiectului, banii de pe carduri se transferă în 15 zile în contul creatorului campaniei, iar cei strânși prin SMS în maximum 60 de zile. Pe platforma Sprijină.ro, inițiatorii de proiecte vor primi fondurile colectate chiar și în situația în care obiectivul lor nu a fost atins. În situația în care fondurile colectate sunt mai mici decât obiectivul, taxele care revin platformei sunt de 9%. Dacă fondurile colectate depășesc obiectivul, se percepe un comision de 5%.

Instrumentul Better Entrepreneurship Policy

Instrumentul pentru politici mai bune pentru antreprenorat (BEPT) este un instrument online conceput pentru factorii de decizie politică, asociații și rețele de afaceri, camere de comerț, furnizori de finanțe, instituții de cercetare, furnizori de educație și formare și organizații ale societății civile, etc. la nivel local, regional și național care urmăresc să exploreze modul

în care politicile publice pot sprijini tinerii, femeile, emigranții și șomerii în crearea de afaceri și activități independente și, de asemenea, dezvoltarea întreprinderilor sociale. Acest instrument este gratuit și susține autoevaluarea și învățarea pentru elaborarea de politici și programe de antreprenorat social și incluziv eficiente. (European Commission & OECD, 2021)

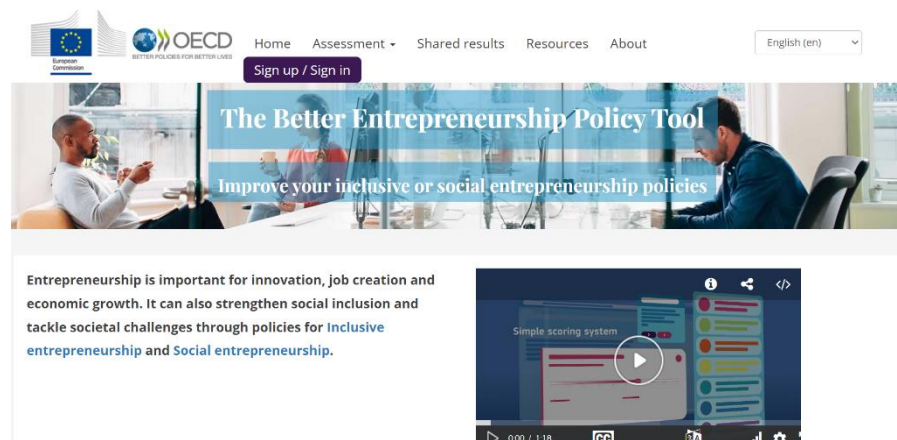

Figura 21. Instrumentul Better Entrepreneurship Policy

Instrumentul include:

- ✚ *Chestionare de autoevaluare*, care oferă un cadru pentru reflectarea asupra politicilor și programelor de antreprenorat social și incluziv dintr-un oraș, regiune sau țară;
- ✚ *Note de orientare a politicilor și studii de caz* drept exemplu de urmat, pentru a sprijini o mai bună proiectare a politicilor la nivel local, regional sau național;

Instrumentul Better Entrepreneurship Policy a fost dezvoltat de Centrul pentru Antreprenorat, IMM-uri, Regiuni și Orașe al OCDE și de Direcția Generală Ocuparea Forței de Muncă, Afaceri Sociale și Incluziune a Comisiei Europene și funcționează în 24 de limbi, printre care și limba română.

Chiar dacă nu este pe larg cunoscut, utilizarea instrumentului BEPT poate aduce următoarele avantaje:

- ✚ Stimulează gândirea asupra politicilor și programelor de antreprenorat social și incluziv;
- ✚ Promovează învățarea prin bune practici internaționale;
- ✚ Îmbunătățește proiectarea și implementarea politicii de antreprenorat social și incluziv la nivel local, regional și național.

Platforme naționale

Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului

Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului (ODA) este o instituție publică din subordinea Ministerului Economiei, creată prin Hotărârea Guvernului nr. 538 din 17 mai 2007. Instituția are

Figura 22. Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului

misiunea de a susține dezvoltarea mediului antreprenorial autohton, inclusiv a întreprinderilor mici și mijlocii, prin promovarea culturii antreprenoriale, acordarea asistenței financiare și tehnice pentru companii, emiterea garanțiilor financiare și de stat, precum și asigurarea infrastructurii de suport în afaceri. (Organizația pentru Dezvoltarea

Antreprenoriatului, 2022)

Obiectivele acestei platforme sunt susținerea dezvoltării antreprenoriatului, oferirea asistenței financiare nerambursabile, consolidarea capacității întreprinderilor de administrare eficientă a afacerilor, prin oferirea de instruiți, mentorat, consultanță și infrastructură de suport și facilitarea accesului la finanțare prin emiterea garanțiilor financiare și de stat, precum și asigurarea dialogului public privat.

Rețeaua Incubatoarelor de Afaceri din Moldova (RIAM)

Rețeaua Incubatoarelor de Afaceri din Moldova este o altă platformă de cooperare care are drept scop promovarea rolului Incubatoarelor de Afaceri în dezvoltarea economică și recunoașterea acestora la nivel național și internațional.

Figura 23. Rețeaua Incubatoarelor de Afaceri din Moldova

Guvern24 – platformă de crowdfunding

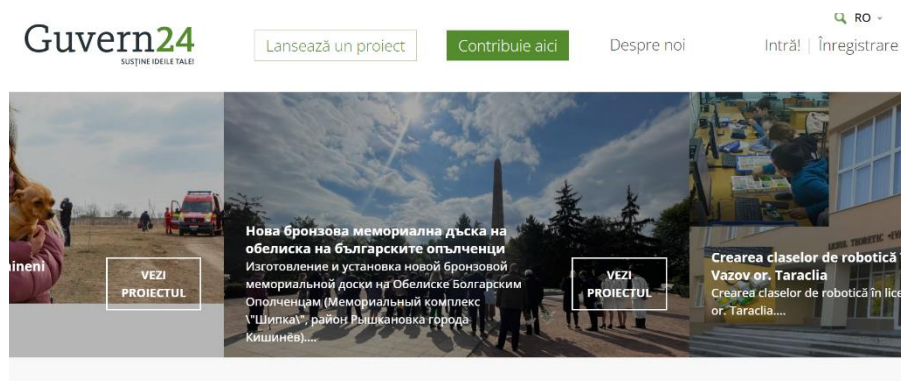

Figura 24. Platforma de crowdfunding Guvern24

Guvern24 este o platformă de crowdfunding ce are un spectru larg de posibilități și promovează proiectele comunitare și personale din toate domeniile: Societate, Antreprenariat, Cultură și Artă, Educație, Știință și Tehnologie, Caritate.

Misiunea platformei este de a crea o comunitate de

oameni responsabili care vor lucra împreună pentru dezvoltarea țării. De-a lungul activității, Guvern24 creează instrumentele și resursele care vor ajuta beneficiarii să își realizeze visurile, astfel fiind conectați în jurul unei idei comune. Mai multe detalii pot fi accesate [aici](#).

Harta Oportunităților de Finanțare - platformă de informare

HOF a fost creată în cadrul proiectului

„Youth4Entrepreneurship – centru de suport în afaceri pentru tineri antreprenori” și reprezintă un instrument de informare a tinerilor asupra oportunităților de finanțare existente atât la nivel național, cât și regional.

Această hartă facilitează accesul la fonduri din diferite surse și la o rețea bine dezvoltată de parteneri și investitori și va oferi tinerilor antreprenori un mediu relevant pentru a-și pune în implementare ideile de afaceri.

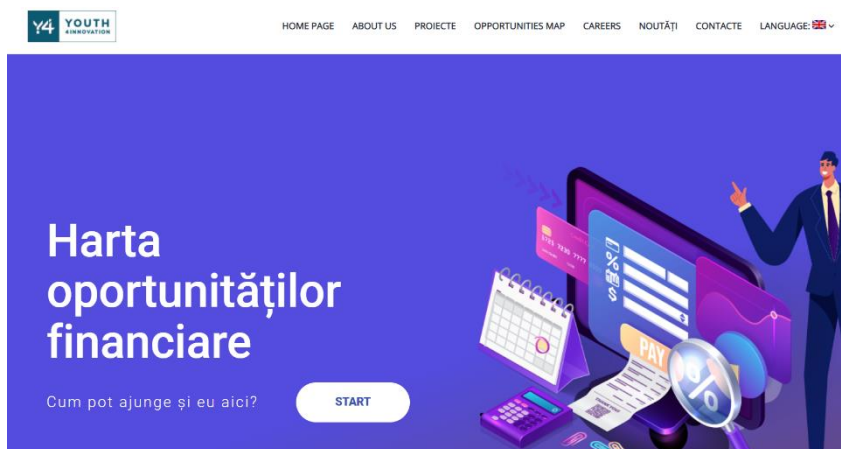

Figura 25. Harta oportunităților de Finanțare, Y4E

Harta funcționează ca o platformă de acces la informații și finanțări inclusiv în zonele îndepărtate pentru tinerii antreprenori și contribuie la dezvoltarea relațiilor durabile dintre cetățeni, APL-uri, organizații, investitori, actori locali, angajatori, etc.

EU4Business – platformă de sprijin pentru IMM-urile din Parteneriatul Estic

Figura 26. Platforma EU4Business

EU4Business este o inițiativă a UE care oferă sprijin IMM-urilor din cele șase țări ale Parteneriatului Estic pentru a-și realiza pe deplin potențialul și pentru a impulsiona creșterea economică.

Platforma conține informații privind accesul la finanțare, obținerea granturilor și accesarea piețelor noi.

Până în prezent au fost susținute 19,105 de IMM-uri care au creat peste 11 mii de locuri de muncă noi.

Concluzii și recomandări privind necesitățile tinerilor antreprenori

Raportul de analiză a abordat comparativ necesitățile socio-economice a tinerilor antreprenori din regiunea Centru și din Moldova, axându-se pe câteva criterii care au stat la baza structurării sondajului online, prin prisma profilului socio-demografic al tinerilor antreprenori, mediul de afaceri, percepția acestora privind antreprenoriatul, programele de suport în afaceri și educația antreprenorială.

Guvernul, împreună cu instituțiile de resort, promovează politici active de dezvoltare a sectorului de business. Au fost elaborate un spectru larg de programe și instrumente de susținere a antreprenoriatului, în special în rândul tinerilor. Totuși, la nivel local, tinerii cunosc foarte puțin despre programele de stat pentru susținerea antreprenoriatului. *Circa 20% dintre tinerii din regiunea țintă nu cunosc despre existența unor asemenea programe.* Programele de dezvoltare a antreprenoriatului în rândul tinerilor sunt benefice pentru mediul de afaceri și contribuie la creșterea economiei locale. De aceea este nevoie de creșterea finanțării acestor programe, inclusiv implicarea asistenței externe europene pentru a diversifica sursele de finanțare și a majora impactul programelor de suport în afaceri la nivel național.

Percepția tinerilor antreprenori față de mediul de afaceri este *relativ satisfăcătoare*. Circa 38% dintre respondenți consideră că mediul de afaceri în Moldova este relativ favorabil pentru tineri ca să își lanseze/ dezvolte o afacere. Peste 37% dintre tineri au o idee de afaceri și își doresc să lanseze un business, doar că lipsa resurselor financiare (42%) și lipsa cunoștințelor antreprenoriale de bază (25%) constituie cele mai importante impedimente. Dezvoltarea programelor intensive de educație antreprenorială atât în școli, cât și în cadrul instituțiilor de formare vocațională și non-formală, ar putea înlătura problema lipsei cunoștințelor primare în afaceri.

Din totalul populației tinere din Moldova, *26,7% locuiesc în Regiunea Centru a țării.* Având o diferență aproape insesizabilă în procentaj, tinerii din mediul urban și rural sunt interesați de activitatea de antreprenoriat în egală măsură.

Fenomenul migrației a crescut masiv în ultimii ani și reprezintă unul din factorii principali care contribuie la constituirea trendului demografic în scădere a tinerilor. Fiind în căutare de noi perspective, tinerii emigrează din cauza lipsei oportunităților de dezvoltare acasă. Factorii care contribuie la sporirea fenomenului emigrării în rândurile tinerilor sunt în strânsă legătură cu oportunitățile economice, sociale, culturale accesibile în țară.

Tinerii din Regiunea Centru analizează posibilitatea plecării în altă țară în următorii 2 ani. Mai mult de 48% din tineri au indicat plecarea peste hotare ca opțiune pentru a avea un trai mai bun. Totuși, ca și alternativă, în cazul în care ar beneficia de instruire și finanțări nerambursabile pentru a deschide sau dezvolta o afacere de succes acasă, 66% din tinerii respondenți au răspuns că NU ar emigra, iar în contextul deschiderii afacerilor depinde foarte mult de posibilitățile financiare pe care le pot obține și condițiile impuse.

34,5% din tinerii cu vârsta de 15 – 34 de ani sunt antreprenori (fie că lucrează pe cont propriu sau sunt membri ai cooperativei sau patroni). În regiunea Centru, numărul întreprinderilor active a înregistrat o creștere de 9.96% în 2021, comparativ cu anul de referință 2019.

Tinerii din Moldova sunt interesați să lanseze propria afacere. Peste 50% dintre respondenți vor lansa/dezvolta o afacere în următorii 10 ani și doar 21% dintre respondenți au o incertitudine privind domeniul în care își doresc o afacere. Însă, tinerii întâmpină numeroase obstacole în lansarea sau dezvoltarea unei afaceri. La nivel național, peste 31% dintre respondenți nu au vârsta corespunzătoare pentru activitatea de antreprenoriat, resurse financiare insuficiente (15%), cunoștințe și abilități insuficiente (15%), acces limitat la surse de finanțare (5%), de asemenea corupție, birocratie și taxe (21%).

Recomandările propuse în urma analizei factorilor politici, sociali, economici și culturali în domeniul antreprenorial au permis constatarea faptului că potențialul tinerilor antreprenori și creativitatea rămân a fi o sursă slab exploatată pentru creșterea economică locală. În acest raport de analiză au fost scoase în evidență argumente și exemple concrete care demonstrează că **necesitățile tinerilor trebuie realizate prin programe de suport eficiente**, instruirii pro-active, iar provocările ce stau la baza lansării sau dezvoltării afacerilor trebuie înlăturate.

Necesitățile tinerilor de ordin legislativ și politici publice

În acest sens, **la nivel legislativ și de politici publice**, pentru a înlătura problemele tinerilor antreprenori legate de costurile operaționale și taxele mari de dezvoltare/ extindere a afacerilor în primii ani de activitate, procedurile complexe de deschidere/închidere a unei afaceri și lipsa digitalizării unor asemenea servicii, impredictibilitatea legislativă și modificările spontane operate de către legiuitori, lipsa informațiilor complete privind procedurile de obținere a drepturilor de autor, brevetele sau mărcile comerciale, **formulăm următoarele recomandări și măsuri de intervenție:**

- ✚ Lansarea unor **One-stop-shop-uri integrate** (cu sistemele de inspecție și control financiar) la nivel regional dedicate activității de întreprinzător pentru suport la toate etapele, în cadrul cărora vor fi simplificate și digitalizate în întregime procedurile operaționale (deschidere/închidere, suspendare și/sau lichidare a afacerilor), etc., astfel încât să fie exclusă birocratia și timpul lung de așteptare a documentelor;
- ✚ **Excluderea controalelor de stat și plata impozitelor în primii 3 ani de activitate** ale afacerilor tinerilor antreprenori.
- ✚ **Dezvoltarea și extinderea programelor de stat orientate** spre susținerea tinerilor antreprenori din regiuni și implicarea suportului partenerilor de dezvoltare externi în atragerea investițiilor și finanțărilor nerambursabile europene.
- ✚ **Stimularea investițiilor externe prin elaborarea cadrului normativ privind crowdfunding-ul, investițiile participative de timp venture capital, business angels, private equity.**
- ✚ **Lansarea programelor de finanțare pentru companiile afectate de COVID-19 și suplinirea fondurilor de finanțare pentru stimularea inovațiilor și transferului tehnologic.**
- ✚ **Crearea cadrului normativ pentru subvenționarea locurilor de muncă nou create în cadrul start-up-urilor pentru primii trei ani de activitate pentru susținerea tânărului antreprenor;**
- ✚ **Lansarea programelor de finanțare în domenii emergente și corelarea cu necesitățile tinerilor antreprenori;**
- ✚ **Crearea unui mecanism informațional integrat pentru autoritățile abilitate cu funcții de control**, pentru a evita dublarea controalelor și crearea unei relaționări între organele de inspecție și cele de control;

- ✚ **Aplicarea impozitului unic sectorial prin replicarea impozitului unic din domeniul IT** pentru toate sectoarele de business în primii trei ani de activitate;
- ✚ **Amendarea cadrului normativ pentru dezvoltarea comerțului electronic (E-commerce)** și promovarea instrumentelor de tehnologii financiare (Fintech).

Necesitățile tinerilor în domeniul educație antreprenorială și dezvoltarea competențelor

Pe segmentul **educație antreprenorială și dezvoltarea competențelor**, pentru a remedia situația instruirilor antreprenoriale insuficient integrate în programele școlare, lipsa oportunități practice de dezvoltare a competențelor antreprenoriale, lipsa și/sau orientarea limitată către atitudini, comportamente și abilități antreprenoriale în rândul profesorilor și formatorilor și servicii de suport ale platformelor și instituțiilor din domeniu slab corelate cu necesitățile actuale ale tinerilor, **au fost formulate următoarele recomandări și măsuri de intervenție:**

- ✚ **Integrarea programelor de educație antreprenorială în cadrul școlilor, gimnaziilor, liceelor**, colegiilor și școlilor profesionale, în primă etapă, și în cadrul instituțiilor de învățământ superior din țară;
- ✚ **Dezvoltarea unor programe non-formale de educație antreprenorială** cu preluarea standardelor și bunelor practici europene de business oferite în perioada imediat următoare absolvirii unei forme de învățământ;
- ✚ Aplicarea **conceptului train-the-trainers** în rândul formatorilor de educație vocațională și cadrelor didactice din toate nivelurile de învățământ;
- ✚ **Elaborarea unor programe de suport în cadrul organizațiilor** ce promovează inovația, transferul de tehnologie și metodele experimentale de dezvoltare ale ideilor de afaceri;
- ✚ **Dezvoltarea și implementarea programelor de educație financiară** pentru înțelegerea corectă a mecanismelor financiare și beneficiile acestora;
- ✚ **Stimularea gândirii antreprenoriale și educarea tinerilor prin metode interactive** să dezvolte atitudini, abilități și comportamente antreprenoriale de succes.

Educația antreprenorială reprezintă una dintre cele mai importante componente în stimularea spiritului antreprenorial și dezvoltarea mediului de afaceri în rândul tinerilor. Analiza a arătat faptul că tinerii nu cunosc despre programe de suport în afaceri și nici nu consideră că educația primită în școli/gimnazii/licee îi pregătește pe tineri să devină antreprenori.

De aceea, este necesară **elaborarea unui curs de instruire interactivă** bazată pe module actuale corelate cu necesitățile tinerilor din regiuni. Domeniile care au fost de un interes major pentru tinerii participanți la sondaj au fost legate de înregistrarea unei afaceri (19%), marketing, branding și social media (20%), managementul afacerii (19%), managementul resurselor umane (10%), managementul financiar și contabilitatea (16%) și managementul riscurilor (15%). Tinerii au fost interesați să studieze despre antreprenoriat și dezvoltarea afacerilor (29%), tehnologii informaționale și digitalizare (21%), social media și marketing (18%), industriile creative (12%), energie regenerabilă și climă (12%), medicină și sănătate (7%) și sectorul agro-alimentar (3%).

Necesitățile tinerilor în domeniul tehnologie și inovație

În domeniul **tehnologiilor și inovațiilor**, pentru a elimina barierele legate de lipsa cunoștințelor TIC, infrastructură de dezvoltare ineficientă (spații puține de co-working, instrumente digitale ineficiente, acces limitat sau chiar inexistent la energie alternativă), networking limitat între start-up-uri și

investitorii orientați spre dezvoltarea și susținerea tinerilor antreprenori, **au fost formulate următoarele recomandări și măsuri:**

- + **Desfășurarea periodică a programelor de formare a competențelor TIC** pentru tinerii antreprenori din regiune;
- + **Elaborarea și implementarea politicilor de susținere a incubatoarelor de tehnologie** și transfer de inovație, susținerea laboratoarelor de cercetare și dezvoltarea clusterelor la nivel local;
- + **Dezvoltarea parteneriatelor între centrele universitare de cercetare și centrele de antreprenoriat** pentru sprijinirea inovației în rândul tinerilor și facilitarea transferului de cunoștințe în cadrul cercetărilor;
- + **Implementarea facilităților fiscale pentru parteneriatele publice-private** dintre universități și platforme industriale pentru atragerea investițiilor și stimularea inovației;
- + **Promovarea și facilitarea accesului tinerilor antreprenori la noi piețe de desfacere** și stabilirea relațiilor comerciale reciproc avantajoase pe plan național și regional.

Necesitățile tinerilor privind accesul la finanțare

Referitor la **accesul la finanțare** și problemele întâmpinate de către tinerii antreprenori, raportul de analiză a dus la elaborarea **următoarelor recomandări și măsuri:**

- + **Facilitarea procesului de dezvoltare a produselor financiare prietenoase pentru tineri**, inclusiv tehnologiile mobile banking la distanță, servicii de plată online, documentație digitalizată, semnătură electronică, etc.
- + **Crearea unei platforme integrate cu soluții inovative și funcționalități de implementare** care analizează profilul fiecărei companii cu criteriile de eligibilitate specifice fiecărui apel de finanțare, prin care tinerii antreprenori în calitate de potențiali beneficiari vor putea solicita banii europeni într-un mod simplificat, prin excluderea birocrăției și a corupției;
- + **Sprijinirea parteneriatelor publice-private care vizează capacitatea sectorului financiar** de a deservi start-up-urile și a implementa politici care promovează accesul la finanțare pentru tinerii antreprenori.

Necesitățile tinerilor privind cultura antreprenorială

Ultimul segment analizat abordează **cultura antreprenorială** în rândul tinerilor și drept remediu pentru provocările identificate, **au fost formulate următoarele recomandări și măsuri:**

- + **Organizarea concursurilor de antreprenoriat pentru tineri**, atât la nivel regional cât și național pentru cele mai inovative idei;
- + **Dezvoltarea rețelelor de networking la nivel local și regional** pentru antreprenorii din toată țara pentru schimbul de bune practici și experiență;
- + **Crearea și lansarea hub-urilor industriale / antreprenoriale** pentru stimularea inovațiilor și specializărilor inteligente;

Referințe bibliografice

AIM, 2022. *Propuneri pentru Programul Național de Dezvoltare a Business-ului 2022-2026*. <https://sme.md/aim-a-transmis-propuneri-pentru-programul-national-de-dezvoltare-a-business-ului-2022-2026/>

Alexandra Novac & Natalia Vinogradova, 2019. Stimularea implicării tinerilor în antreprenoriat prin intermediul educației antreprenoriale în Republica Moldova: situația actuală și oportunități de îmbunătățire. *International Conference on Theoretical and Applied Economic Practices „Economic growth in conditions of globalization”*.

BNS, 2021. *Activitatea întreprinderilor mici și mijlocii în Republica Moldova*. <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7496&parent=0>

BNS, 2021. *Ponderele IMM în totalul întreprinderilor raportoare în anii 2017-2021*. <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7496>

BNS, 2022. *Ponderele tinerilor NEET pe grupe de vârstă și sexe, trimestrul II 2022*. <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7531&parent=0>

BNS, 2022. *Tinerii în Republica Moldova în anul 2021*. <https://statistica.gov.md/newsview.php?l=ro&idc=168&id=7504>

Centrul Parteneriat pentru Dezvoltare , 2021. *Raport de evaluare finală*, s.l.: s.n.

Comisia Europeană, 2016. *EntreComp Europe* <https://entrecompeurope.eu/md/acasa/>

Comisia Europeană, 2021. *Enterprise Europe Network* <https://een.ec.europa.eu/about/about>

Comisia Europeană, 2022. *Erasmus+* <https://erasmus-plus.ec.europa.eu/>

Comisia Europeană, 2021. *Relațiile comerciale Moldova-UE*. https://policy.trade.ec.europa.eu/eu-trade-relationships-country-and-region/countries-and-regions/moldova_en

Council of the European Union, 2014. Council conclusions on entrepreneurship in education

EU4Business, 2018. *Două modele noi de cluster lansate în Republica Moldova cu sprijin din partea UE* <https://eu4business.md/news/two-new-business-clusters-launched-in-moldova-with-eu-support/>

European Commission, 2020. SME Strategy for a sustainable and digital Europe.

European Commission, 2021. *Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs* https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/supporting-entrepreneurship/women-entrepreneurs_en

European Commission, 2022. *European structural and investment funds*. https://ec.europa.eu/info/funding-tenders/funding-opportunities/funding-programmes/overview-funding-programmes/european-structural-and-investment-funds_en

European Commission & OECD, 2021. *Better Entrepreneurship Policy Tool*. <https://betterentrepreneurship.eu/en>

European Commission's DG Education and Culture & OECD, 2022. *HEInnovate*. <https://heinnovate.eu/en/about>

Institutul de Politici Publice, 2022. *Barometrul Opiniei Publice*. <http://bop.ipp.md/ro>

Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2020. Regulamentul (UE) 2020/1503 al Parlamentului European și al Consiliului din 7 octombrie 2020 privind furnizorii europeni de servicii de finanțare participativă pentru afaceri.

Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2021. Decizia (UE) 2021/820 a Parlamentului European și a Consiliului din 20 mai 2021 privind Agenda strategică de inovare a Institutului European de Inovare și Tehnologie (EIT) 2021-2027: stimularea talentului și a capacității de inovare a Europei.

Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2021. Europa globală.

Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2021. Programul Erasmus+.

Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2021. Programul Orizont Europa.

Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2021. Regulamentul (UE) 2021/1058 al Parlamentului European și al Consiliului din 24 iunie 2021 privind Fondul european de dezvoltare regională și Fondul de coeziune.

Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2021. Regulamentul (UE) 2021/523 al Parlamentului European și al Consiliului din 24 martie 2021 de instituire a Programului InvestEU.

Jurnalul Oficial al Uniunii Europene, 2021. Regulamentul (UE) nr. 346/2013 al Parlamentului European și al Consiliului din 17 aprilie 2013 privind fondurile europene de antreprenoriat social.

LEADER, 2022. *Rețeaua Națională LEADER din Republica Moldova*. <https://leaderin.md/>

Legis, 1992. Lege nr. 845 din 03-01-1992 cu privire la antreprenoriat și întreprinderi.

Locals, 2017. *Spații de coworking din Chișinău: hub-uri unde poți lucra, crea și dezvolta proiecte*. : <https://locals.md/2017/spatii-de-coworking-din-chisinau-hub-uri-unde-poti-lucra-crea-si-dezvolta-proiecte/>

Ministerul Economiei, 2022. *Conceptul Strategiei pentru o economie incluzivă, durabilă și digitală până în anul 2030*. <http://me.gov.md/ro/content/planuri-de-activitate>

Ministerul Educației, 2022. *Proiectul Strategiei de dezvoltare a educației pentru anii 2021 - 2030 „Educația 2030”*. <https://mecc.gov.md/ro/node/10477>

Moldnova, 2017. *Un nou tip de turism în Moldova: clusterelor agroturistice*. <https://moldnova.eu/ro/un-nou-tip-de-turism-moldova-clusterelor-agroturistice-ce-inseamna-acest-lucru-12384.html/#:~:text=%C3%8En%20prezent%2C%20%C3%AEEn%20Republica%20Moldova%20sunt%20create%20patru,S%C3%A2ngerei%29%20%C8%99i%20%E2%80%9ELunca%20Prutului%20>

Monitorul Oficial Nr. 306-313 art. 651, 2016. Legea nr. 179 din 21-07-2016 cu privire la întreprinderile mici și mijlocii.

Monitorul Oficial Nr. 319-324, 2014. *Codul Educației*. <http://lex.justice.md/md/355156/>

Network for Teaching Entrepreneurship, 2022. *Entrepreneurship education in 2022: powering inclusive growth*, s.l.: s.n.

ODA, 2017. *Evaluarea gradului de satisfacție a tinerilor participanți la componenta I „Instruire antreprenorială” în cadrul Programului Național de Abilitate Economică a Tinerilor (PNAET)*. [https://odimm.md/files/ro/pdf/rapoarte/Evaluarea gradului de satisfacție a tinerilor PNAET%20\(2017\).pdf](https://odimm.md/files/ro/pdf/rapoarte/Evaluarea_gradului_de_satisfactie_a_tinerilor_PNAET%20(2017).pdf)

ODA, 2020. *Raport anual al Organizației pentru Dezvoltarea Sectorului Întreprinderilor Mici și Mijlocii*, s.l.: s.n.

Organizația pentru Dezvoltarea Antreprenoriatului, 2022. <https://odimm.md/ro/despre/despre-odimm>

Statista, 2022. *Number of small and medium-sized enterprises (SMEs) in the European Union*. <https://www.statista.com/statistics/878412/number-of-smes-in-europe-by-size/>

The World Bank, 2019. *Total tax and contribution rate (% of profit) - Moldova, Ukraine, Armenia, Georgia, Azerbaijan, Belarus*. [https://data.worldbank.org/indicator/IC.TAX.TOTL.CP.ZS?end=2019&locations=MD-UA-AM-GE-AZ-BY&most recent value desc=false&start=2015&type=shaded&view=map&year=2015](https://data.worldbank.org/indicator/IC.TAX.TOTL.CP.ZS?end=2019&locations=MD-UA-AM-GE-AZ-BY&most%20recent%20value%20desc=false&start=2015&type=shaded&view=map&year=2015)

United Nations Moldova, 2017. *Cadrul de Parteneriat pentru Dezvoltare Durabilă 2018-2022*, s.l.: s.n.

U-report Moldova, 2018. Sondaj Migrație și tineri.

UReport, 2018. *Tehnologia digitală*. <https://moldova.ureport.in/opinion/687/>

UReport, 2019. *Aspirații de carieră*. <https://moldova.ureport.in/opinion/1073/>

UReport, 2020. *Tinerii, despre lansarea propriei afaceri*. <https://moldova.ureport.in/opinion/2143/>

UReport, 2021. *Obiectivele de Dezvoltare Durabilă în viziunea tinerilor*. <https://moldova.ureport.in/opinion/2560/>

UReport, 2022. *Experiența tinerilor privind tranziția de la studii la angajare și propria afacere*. [<https://moldova.ureport.in/opinion/3033/>]

UReport, 2022. *Perspectiva tinerilor asupra dezvoltării antreprenoriatului*. <https://moldova.ureport.in/opinion/2661/>